

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ГЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ

На правах рукопису

УДК: [373.5.091.33:91] :528.92

**ЗНАЧЕННЯ ТУРИСТИЧНО-КАРТОГРАФІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ У
ФОРМУВАННІ ГЕОГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ УЧНІВ В ЗЗСО**

Галузь знань **01 – Освіта/Педагогіка**
Спеціальність **014 – Середня освіта**
Освітня програма **Географія**

Кваліфікаційна робота бакалавра
студентки 4 курсу
освітнього рівня бакалавр
Рудик Олександри Олександрівни

Науковий керівник:
Купач Тетяна Геннадіївна
к. геогр. н., доцент

КИЇВ – 2024

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	2
РОЗДІЛ I. ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНО-КАРТОГРАФІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ У НАВЧАННІ ГЕОГРАФІЇ	4
1.1. Поняття туристично-картографічних матеріалів та їх роль у навчанні географії	4
1.2. Значення картографічних компетенцій у формуванні туристично-краєзнавчих навичок учнів	9
1.3. Методи та прийоми використання туристично-картографічних матеріалів у навчанні географії в ЗЗСО	15
РОЗДІЛ II. ЗНАЧЕННЯ КАРТОГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ШКІЛЬНІЙ ПРОГРАМІ ТА МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТУРИСТИЧНО-КАРТОГРАФІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ	21
2.1. Роль географії в ЗЗСО та необхідність формування картографічних компетенцій учнів	21
2.2. Можливості застосування туристично-картографічних матеріалів у вивченні географії та розвитку туристичних компетенцій учнів	26
2.3. Приклади інтеграції туристично-картографічних матеріалів у навчальний процес з географії	32
РОЗДІЛ III. ЗАСТОСУВАННЯ ТУРИСТИЧНО-КАРТОГРАФІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ У НАВЧАННІ ГЕОГРАФІЇ	37
3.1. Результати впровадження туристично-картографічних матеріалів у навчальний процес з географії на прикладі екскурсії до геологічного заказника «Кам'яне село»	37
3.2. Ефективність використання туристично-картографічних матеріалів у формуванні географічних компетенцій учнів в ЗЗСО на прикладі екскурсії до геологічного заказника «Кам'яне село»	41
3.3. Рекомендації щодо використання туристично-картографічних матеріалів у формуванні географічних компетенцій учнів в ЗЗСО	46
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	52
ДОДАТКИ	55

ВСТУП

Сучасний освітній процес вимагає інноваційного підходу до навчання, особливо у контексті географії, де значення візуалізації та практичного застосування набуває особливої ваги. Туристично-картографічні матеріали є невід'ємною частиною сучасної географічної освіти, забезпечуючи не лише глибше розуміння теоретичних знань, але й сприяючи розвитку компетенцій, необхідних для реального світу. Актуальність теми полягає у необхідності вдосконалення та ефективнішого використання туристично-картографічних матеріалів у формуванні географічних компетенцій учнів в загальноосвітніх навчальних закладах (ЗЗСО).

Метою даної кваліфікаційної роботи є аналіз впливу туристично-картографічних матеріалів на формування географічних компетенцій учнів, що включає в себе не тільки теоретичне вивчення, але й практичне застосування набутих знань у реальних географічних контекстах.

Для досягнення цієї мети поставлені наступні завдання:

1. Вивчити теоретичні аспекти використання туристично-картографічних матеріалів у навчанні географії.
2. Аналізувати роль та значення туристично-картографічних матеріалів у формуванні картографічних та краєзнавчих компетенцій учнів.
3. Проаналізувати приклади інтеграції цих матеріалів у навчальний процес і вивчити їхній вплив на розвиток географічних навичок учнів.

Об'єктом дослідження виступає процес використання туристично-картографічних матеріалів у навчальному процесі, а предметом є вплив цих матеріалів на формування географічних компетенцій учнів.

Методологічну основу роботи складають методи аналізу, синтезу, порівняння, а також використання картографічних матеріалів на практиці. Теоретичні аспекти опираються на дослідження вітчизняних та зарубіжних учених у галузі картографії та освіти.

Структура роботи містить введення, три основні розділи, висновки та два додатки, включає 2 таблиці та 9 рисунків, а також 27 використаних джерел на 58 сторінках тексту.

РОЗДІЛ I. ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНО-КАРТОГРАФІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ У НАВЧАННІ ГЕОГРАФІЇ

1.1. Поняття туристично-картографічних матеріалів та їх роль у навчанні географії

В наш час стає майже неможливим знайти галузь, де б картографічні матеріали, незалежно від того, у паперовій формі чи електронній, не знаходили свого застосування. Зокрема, в Україні спостерігається стрімкий розвиток туристичної індустрії, сектора, де використання карт стає абсолютно незамінним. Це пояснюється тим, що картографічні ресурси грають ключову роль у плануванні маршрутів, орієнтуванні в незнайомій місцевості та відкритті нових туристичних локацій, що, в свою чергу, сприяє підвищенню інтересу до пізнання країни та розширенню туристичного потенціалу.

Для того, щоб сформувати сприятливий образ певної місцевості, розробити і впровадити туристичний продукт, який був би привабливим для відвідувачів, а також для забезпечення ефективного його розкручування на внутрішньому і зарубіжних ринках, значну увагу приділяють удосконаленню інформаційної та комунікаційної структури. У цьому контексті картографічні методи аналізу виступають як ключовий інструмент. Вони дозволяють не тільки візуально представити туристичні принади території, але й глибше дослідити її географічні, культурні та історичні аспекти. Це сприяє створенню якісного та конкурентоспроможного туристичного продукту, який відповідає запитам ринку та сподіванням потенційних відвідувачів.

Туристично-картографічні ресурси охоплюють широкий спектр картографічних інструментів та продуктів, які були розроблені з метою детального планування, здійснення та вдосконалення досвіду під час туристичних поїздок. Така категорія включає в себе не лише традиційні туристичні карти та атласи, але й супровідні путівники, які містять

картографічний матеріал, а також сучасні цифрові засоби, такі як інтерактивні онлайн-карти та мобільні додатки з функціями геолокації. Основною характеристикою цих матеріалів є наявність обширної інформації, яка виходить за рамки звичайних географічних даних, включаючи детальні описи туристичних визначних пам'яток, маршрутів, доступної інфраструктури, а також цінні поради та рекомендації для туристів, спрямовані на поліпшення їх подорожнього досвіду [19].

Матеріали слугують незамінним інструментом для тих, хто бажає глибоко зануритись у планування своїх подорожей, пропонуючи від користувача більш обізнане та збалансоване рішення щодо вибору маршрутів, місць для відвідування та проживання. Завдяки комбінації візуальної та текстової інформації, туристично-картографічні матеріали дозволяють користувачам отримати повне уявлення про місцевість, її культурні та природні особливості, а також спланувати своє перебування так, аби максимально збагатити свій досвід. Окрім того, вони сприяють кращій адаптації мандрівників до нових умов, допомагаючи легко орієнтуватися в незнайомих місцях, знаходити необхідні послуги та інфраструктуру, що в кінцевому підсумку робить подорожі більш комфортними та безпечними.

Проблематика забезпечення картографічними матеріалами в контексті туристичної індустрії стає предметом глибокого аналізу та обговорення на різноманітних наукових зібраннях, які проходять як на території України, так і за її межами. Це свідчить про високу актуальність і значущість цієї теми для розвитку сучасної географії та туризму. Один із яскравих прикладів такої уваги до картографічного забезпечення можна побачити під час проведення конференції під «Українська історична географія та історія географії в Україні», що відбулася у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича з 7 по 10 жовтня 2009 року. У ході цього форуму були ретельно проаналізовані питання, пов'язані з розвитком картографічних досліджень, а також з підвищенням якості географічної освіти.

Іншим значущим заходом, що заслуговує на увагу, є науково-практичні конференції з серії «Національне картографування: стан, проблеми та перспективи розвитку». На цих зустрічах відбувається всебічний аналіз сучасного стану картографії, висвітлюються проблемні питання, які потребують негайного вирішення, а також обговорюються перспективи розвитку тематичного та атласного картографування. Окремо варто згадати і питання, пов'язані з історією картографії, які також знаходять своє місце на порядку денному цих конференцій [11].

Така увага до картографічного забезпечення туристичної галузі на наукових форумах підкреслює його критичну роль у розвитку туризму та географічної освіти. Вона вказує на необхідність подальших досліджень у цій сфері, а також на важливість інтеграції актуальних картографічних розробок в практику планування та реалізації туристичних маршрутів [1].

Державне науково-виробниче підприємство «Картографія» уже понад шість десятиліть відіграє ключову роль у забезпеченні туристів надійними та актуальними картографічними виданнями. Протягом цього часу воно забезпечило широкий спектр картографічної продукції, включаючи детальні атласи та карти автомобільних шляхів, глибоко розроблені плани та атласи міст, а також вичерпні довідкові карти та атласи, які охоплюють цілий світ, Україну та її окремі регіони. Їхня продукція стала незамінним інструментом для подорожуючих, дозволяючи їм глибше зануритись у вивчення місцевостей, планувати маршрути та відкривати нові місця з максимальною інформованістю та комфортом (рис. 1.1) [9].

Нещодавно, враховуючи сучасні потреби та тенденції, підприємство впровадило ряд оновлених тематичних навчальних карт України. Нові видання були створені з використанням передових комп'ютерних технологій, що забезпечує їх високу точність, чіткість та актуальність інформації. Вони служать важливим ресурсом не тільки для туристичної спільноти, але й для освітніх закладів, допомагаючи у навчанні та дослідженні географічних особливостей країни. Такі інноваційні картографічні рішення сприяють підвищенню

географічної грамотності, розширюючи горизонти використання карт та атласів у навчальних та дослідницьких цілях [25].

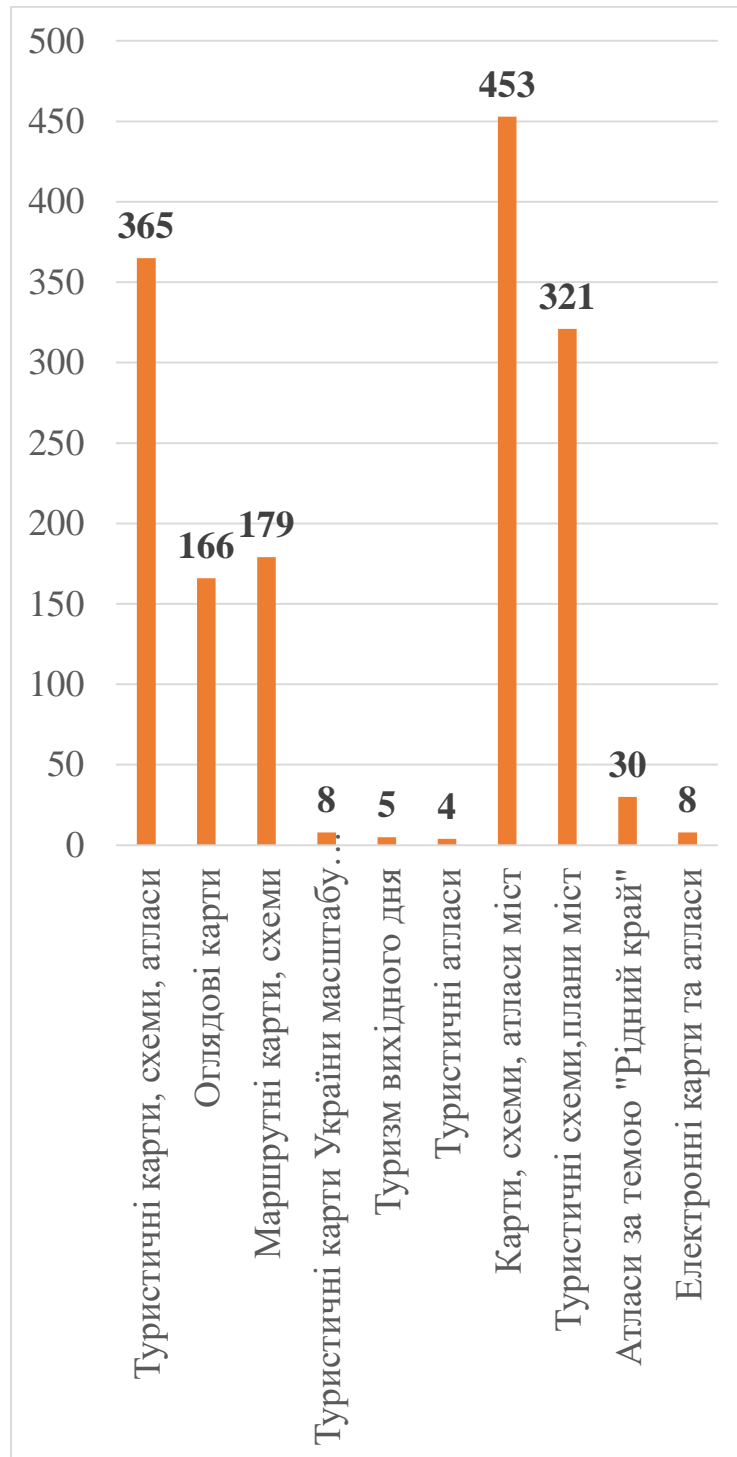


Рис. 1.1. Перелік туристично-картографічних матеріалів, виданих ДНВП «Картографія», за даними [25]

Заняття з туристичними картами відіграють ключову роль у розвитку важливих навичок картографічної грамотності, які охоплюють не тільки здатність розшифровувати картографічні символи та масштаби, але й уміння ефективно користуватися картою для орієнтування в просторі. Це стосується не лише традиційних паперових карт, але й сучасних цифрових інструментів. Наприклад, інтерактивні сервіси як Google Earth та OpenStreetMap відкривають безмежні можливості для вивчення урбанізованих територій, планування міських та природних маршрутів, а також дозволяють зануритися в детальний візуальний аналіз міської інфраструктури. Користувачі можуть досліджувати вулиці, знаходити об'єкти інфраструктури, як-от парки, музеї, школи, і планувати оптимальні шляхи переміщення між ними.

Туристичні атласи та путівники часто містять інформацію про історичні та культурні пам'ятки, традиції та звичаї регіонів. Використання таких матеріалів на уроках географії дозволяє учням краще зрозуміти культурну різноманітність світу.

Через туристично-картографічні матеріали можна формувати у учнів усвідомлення важливості збереження природи та екологічно відповідальної поведінки. Карти національних парків, заповідників, маршрути екотуризму можуть бути використані для вивчення питань охорони природи [14].

Інтерактивні онлайн-карти та мобільні додатки з геолокацією відкривають нові можливості для навчання географії. Вони дозволяють учням в реальному часі досліджувати різні куточки планети, планувати віртуальні подорожі, вивчати географічні об'єкти на прикладі реальних місць.

В «Концептуальних засадах реформування середньої освіти» підкреслюється, що згідно з експертними прогнозами, у найближчому майбутньому на ринку праці будуть затребувані ті спеціалісти, які мають здатність до неперервного навчання, критичного мислення, встановлення і досягнення цілей, ефективної командної роботи та ефективного спілкування у мультикультурному контексті. Особливо акцентується на тому, що навички використання та застосування картографічних матеріалів, здобуті під час

вивчення географії, можуть допомогти учням середньої школи задовольняти ці критерії та адаптуватися до різноманітних життєвих обставин.

Залучення картографічних ресурсів на заняттях з географії має велике значення, враховуючи що картографія є фундаментальним елементом географічних досліджень. Використання карт та інших видів картографічних даних грає має значення в усвідомленні різноманітних концепцій та динаміки. Зокрема, у рамках Нової Української Школи вчителі активно застосовують новітні інтерактивні картографічні інструменти та комп'ютерні технології для формування навчального процесу як більш захоплюючим та доступним для учнів. Вони вдаються до мультимедійних презентацій із вбудованими картографічними інструментами візуалізації та віртуалізації за допомогою географічних інформаційних систем (ГІС) із використанням даних дистанційного обстеження земної поверхні. Таке використання картографічних ресурсів відіграє вирішальну роль у формуванні у учнів здатності візуалізувати та глибше розуміти географічні терміни, структуру світу, положення різноманітних територій та їхні міжсобічні взаємозв'язки. Це, в свою чергу, сприяє збагаченню знань учнів і розвитку їх картографічної обізнаності що також стає частиною якісної освіти [3].

1.2. Значення картографічних компетенцій у формуванні туристично-краєзнавчих навичок учнів

На уроках географії в школах географічні карти слугують основним інструментом навчання та ключовим джерелом інформації. Використання карт як навчального засобу дозволяє учням краще зрозуміти географічний простір, допомагає формувати уявлення про розташування різноманітних об'єктів та явищ у світі, а також сприяє осмисленню природних та соціальних особливостей регіонів. Розвиток картографічних навичок учнів є критично важливим, адже вони дозволяють ефективно орієнтуватися в просторовому середовищі. Навички роботи з картами сьогодні є столь же необхідними, як і знання в області ІТ.

Взаємодія з картами не лише покращує просторове мислення, але й стимулює розвиток уваги, пам'яті, логічного мислення та мовлення. Крім того, це сприяє вдосконаленню аналітичних здібностей, таких як здатність до аналізу, порівняння, класифікації та висновку, відіграючи значну роль у заохоченні самостійності, розвитку інтересу до географії та її зв'язку з реальним світом.

Картографічна компетентність учнів є важливою частиною їхніх життєвих навичок, оскільки здатність розуміти та користуватися картами надає людям інструменти для вирішення різноманітних питань, які можуть виникнути у їхньому житті. У зв'язку з вирішальною роллю карт у навчанні географії, особливо важливо зосередити увагу на розвитку картографічних умінь та знань. Враховуючи це, практика навчання має активно сприяти формуванню картографічної грамотності, що включає вміння читати, аналізувати картографічну інформацію та застосовувати її для вирішення конкретних завдань [10].

Картографічна компетентність інтегрує в себе спроможність учня ефективно використовувати здобуті картографічні знання, вміння, та досвід для розв'язання різноманітних задач, зокрема у контексті практичної діяльності та теоретичного аналізу, що безпосередньо застосовуються у реальних життєвих ситуаціях. У контексті сучасних методик викладання географії, карта виступає не лише як мультимедійний навчальний інструмент, але й як ключовий ресурс для розвитку туристично-краєзнавчих навичок учнів. Вона слугує одночасно предметом вивчення, візуальним посібником та інформаційним джерелом, яке відкриває доступ до глибокого розуміння географічних об'єктів і процесів.

Таке багатогранне використання карт сприяє не тільки глибшому розумінню географічних явищ, але й формуванню комплексного підходу до планування та реалізації туристичних походів, орієнтації в незнайомій місцевості, вмінню визначати найкоротші маршрути, а також розумінню культурних та природних особливостей вивчаємих територій. Враховуючи ці аспекти, картографічні знання та уміння безпосередньо сприяють розширенню горизонтів учнів, підвищуючи їхню готовність до самостійного вивчення нових

регіонів, ефективного планування подорожей та розвитку інтересу до краєзнавства. Отже, розвиток картографічної компетентності відіграє ключову роль у формуванні всебічно розвиненої особистості, готової до активного та осмисленого туристичного досвіду [24].

Коли учень оволодіває мистецтвом розуміння та читання карт, він використовує ці навички не тільки для здобуття нових знань або виконання практичних завдань, але й у контексті туристично-краєзнавчої діяльності. Здатність аналізувати географічне положення та його вплив на біорізноманіття та соціально-економічний розвиток регіону є критичною для формування туристично-краєзнавчих навичок, які дозволяють учням не лише краще розуміти особливості досліджуваних територій, але й ефективно планувати та здійснювати туристичні походи, визначати найбільш цікаві та значущі для відвідування місця. Так, глибоке розуміння картографічних знань стає основою для розвитку здатності самостійно досліджувати і оцінювати навколишній світ, що є невід'ємною частиною туристично-краєзнавчої освіти.

Формування картографічної грамотності є фундаментом для розвитку картознавчої компетенції, яка в свою чергу є ключовою для набуття туристично-краєзнавчих навичок учнів. Процес навчання базується на трьох етапах: здобуття знань про мову карт, навичок читання карт та глибокого розуміння картографічного зображення. Початковий етап зосереджений на розумінні учнями основ картографії, включаючи умовні позначення, тематичний контент, гідросітку, адміністративно-територіальний поділ, комунікаційні мережі та розташування населених пунктів. Таке розуміння карт як моделі земної поверхні забезпечує знання її геодезичної і математичної структури.

Другий етап навчання передбачає вміння учнів «читати» карту, відтворюючи географічну реальність з картографічних символів, включаючи здатність переходити від простого сприйняття образів територій до розуміння складних взаємозв'язків між картографічно представленими елементами, що відкриває доступ до незазначеної на карті інформації [26].

На завершальному етапі, коли учень «знає» карту, він спроможний з упевненістю візуалізувати місцезнаходження, контури та відносні розміри об'єктів, зберігаючи карту в пам'яті. Цей рівень освоєння картографічних знань охоплює і поглиблює попередні етапи, закладаючи міцний фундамент для формування туристично-краєзнавчих компетенцій. Розуміння геопросторових відносин, навички орієнтування та спроможність «читати» приховані взаємозв'язки на карті є невід'ємними для успішного здійснення туристичної діяльності та глибокого краєзнавчого дослідження, відкриваючи учням широкий спектр можливостей прикладного характеру. [13]

Картографічну обізнаність створюють посередством самостійного навчання та пізнання, пошуково-дослідницької роботи, проблемного та інших форм навчання. Основними методичними прийомами навчання географії є: описовий, візуальний, морфометричний, картометричний, математичний, статистичний та інші. [8]

Підготовка вчителя до занять передбачає ретельне планування методів навчання, які будуть використовуватись. Вибір конкретних діяльності учнів має враховувати стадію навчального процесу, специфіку матеріалу та індивідуальні особливості учнів. Цей підхід має особливе значення при формуванні туристично-краєзнавчих навичок, адже залучення учнів до активної праці із картматеріалами та іншими географічними матеріалами може значно підвищити їхні компетентності в цій сфері. Використання карт при плануванні туристичних маршрутів, вивчення історичних та культурних особливостей різних регіонів допоможе учням краще зрозуміти та цінувати різноманіття світу, що, у свою чергу, сприятиме формуванню глибоких туристично-краєзнавчих знань та умінь.

Вміння читати карту є фундаментальним навиком, який лежить в основі не лише географічної освіти, але й формування туристично-краєзнавчих здібностей учнів. Розуміння карт передбачає здатність визначати напрямки та розташування об'єктів, описувати явища або території, виявляти причинно-наслідкові зв'язки між географічними елементами, а також створювати уявлення про місцевість за

допомогою умовних позначень. Цей процес можна розділити на три рівні освоєння картографічних знань.

На першому рівні, учні використовують елементарні знання для роботи з планами та фізичними картами, виходячи зі свого життєвого досвіду, що допомагає їм ідентифікувати базові об'єкти, такі як річки, міста, мости. Наприклад, вони можуть визначити географічне положення та основні характеристики материка або регіону, виходячи з фізичної карти [12].

На другому рівні, до основного досвіду додається географічне знання, що дозволяє учням детальніше описувати об'єкти та відтворювати уявлення про їх розміщення і взаємозв'язки, що передбачає аналіз картографічного матеріалу та формування географічних описів.

3-й - включає глибоке розуміння карти як інструменту для отримання знань, де учні використовують свої географічні знання для створення комплексних характеристик територій, виявлення їх особливостей та зв'язків.

Застосування цих навичок у контексті туристично-краєзнавчих занять відкриває перед учнями можливості для самостійного дослідження та вивчення нових місцевостей. Вони навчаються планувати маршрути, розуміти особливості ландшафту та культури різних регіонів, а також знаходити відповіді на практичні питання, пов'язані з туризмом та краєзнавством. Таким чином, навички читання карт стають ключем до розширення горизонтів учнів, сприяючи їх активному включенню в дослідження світу навколо них [16].

Володіння картографічними знаннями означає вміння відтворити у своїй уяві конфігурації, співрозмірність, співставність, розташування, пропорції, контури та найменування географічних об'єктів, які входять до програми шкільного курсу географії. Оволодіння цими знаннями відбувається через засвоєння топоніміки та поглиблене знайомство з картою. Для кращого запам'ятовування картографічного зображення та асоційованої з ним географічної назви корисно дізнаватися про генезис топоніму та пов'язані з нею цікаві факти. Нерідко в топонімі заховано значний сенс, і його інтерпретація не тільки допомагає вивчити але й розкриває його природу.

Такий процес навчання має безпосереднє відношення до розвитку туристично-краєзнавчих навичок учнів. Здатність читати карту та розуміти географічну номенклатуру розширює їхні горизонти та підготовку до самостійного дослідження навколишнього світу. Вивчаючи карту, учні вчаться планувати маршрути, розуміють важливість географічного розташування та відносних відстаней, що є ключовими навичками для планування туристичних подорожей. Крім того, знання про походження назв і цікаві факти, пов'язані з певними місцями, збагачують культурне та історичне розуміння, що є складником краєзнавчої діяльності. Таким чином, навички роботи з картою не тільки сприяють академічному зростанню учнів, але й готують їх до активного і свідомого участі в туристичному та краєзнавчому житті.

Розвиток картографічної компетентності є ключовим елементом не лише для загального освітнього процесу з географії, але й для специфічного завдання формування туристично-краєзнавчих навичок учнів. Використання різноманітних засобів навчання, як-от електронні атласи, посібники, відеоматеріали, презентації та анімації, може значно покращити розуміння учнями картографічних даних та методів їх застосування в реальних умовах, що особливо важливо для розвитку умінь, необхідних у туризмі та краєзнавстві, де вміння користуватися картами, розуміння географічного розташування, планування маршрутів та орієнтування в незнайомій місцевості є фундаментальними [23].

Так, інтеграція цих засобів у навчальний процес не тільки сприяє розвитку картографічної грамотності, але й безпосередньо впливає на формування та вдосконалення туристично-краєзнавчих навичок учнів, роблячи їх більш підготовленими до самостійного дослідження світу.

1.3. Методи та прийоми використання туристично-картографічних матеріалів у навчанні географії в ЗЗСО

Матеріали туристичної та краєзнавчої тематики є важливою частиною шкільних програм з географії, які відображають актуальний рівень розвитку географічних наук та прагнення поглибити зв'язок освітнього процесу з реальним життям та вихованням. Програма географії включає в себе систематичне спостереження за природою, її явищами та процесами, а також за працею людей на території, де вони живуть. У ній передбачені практичні заняття прямо в місцевості учнів та обов'язкові екскурсії для дослідження конкретних природних об'єктів, явищ і процесів або цілісних природних комплексів. Проте зазначені в програмі рекомендації не обмежують можливості використання туристичного та краєзнавчого контенту в процесі навчання географії. Вчителі мають можливість широко застосовувати такі матеріали як під час уроків, так і у позакласній діяльності.

Вже у молодших класах (1-4 класи) учні починають своє знайомство з краєзнавством, вивчаючи навколишній світ через спостереження за погодою і складання погодних календарів, а також здійснюючи прості фенологічні дослідження. З року в рік складність краєзнавчих спостережень зростає, що дозволяє учням постійно розвивати практичні вміння та поглиблювати знання про свою місцевість. Матеріали, зібрані під час шкільних екскурсій та туристичних походів, стають цінним джерелом для навчання і вивчення шкільного курсу географії. У старшій школі учням вже можуть бути запропоновані географічні спостереження під час подорожей за межі свого регіону, щоб розширити їхні краєзнавчі знання і досвід.

Матеріали з туризму та краєзнавства мають стати основою для освоєння різноманітних тем у шкільній програмі з географії. Інтеграція змісту навчального курсу з реальними знаннями та вміннями, отриманими під час екскурсій і туристичних мандрівок, дозволить створити міцні асоціативні зв'язки. Таке

поєднання сприятиме кращому розумінню та ефективнішому запам'ятовуванню матеріалу, представленого вчителем [22].

Матеріал з туризму та краєзнавства інтегрується в навчальну програму за допомогою різноманітних методик і технік, вибір яких залежить від особливостей конкретного курсу, тематики, а також структури та змісту заняття. Саме такі методи найбільш ефективно працюють, коли вони комбінуються з техніками стимулювання інтересу учнів. На заняттях активно використовуються матеріали, зібрані учнями під час екскурсій та походів, що базуються на їхніх власних спостереженнях та дослідженнях. Чим більше учні залучені до збору туристично-краєзнавчого матеріалу, чим краще вони знайомі зі своїм краєм і чим глибше вони його досліджують, тим ефективніше та захоплюючіше проходять заняття, а навчальний матеріал засвоюється більш глибоко. Залучення такого географічного матеріалу спонукає учнів до підвищеної уваги та цікавості до предмета.

Вчителі на уроці географії часто використовують метод запитань про географічні об'єкти, природні явища та процеси в місцевості учнів і в областях, які популярні для туристичних подорожей. Це робиться для порівняння вивченого матеріалу з реальними прикладами, щоб поліпшити розуміння і запам'ятовування освітнього контенту.

Бесіда є одним із ключових методів, що активно застосовуються під час навчання географії з акцентом на краєзнавство. Залежно від освітніх цілей уроку, можливі наступні типи бесід:

- Контрольна бесіда – використовується для оцінки засвоєних знань учнями, де викладач запрошує студентів доповнити теоретичні дані місцевими фактами та прикладами з їх життєвого досвіду;
- Евристична бесіда – має на меті спонукання учнів до самостійного формування висновків та осмислення нових знань;
- Підсумкова бесіда – застосовується для підбиття підсумків і повторення пройденого матеріалу, перевірки розуміння учнями географічних концепцій за допомогою місцевих даних, фактів та прикладів [2].

Під час проведення уроків географії у форматі діалогу, вчитель задає питання в критичні моменти, щоб допомогти учням сформулювати коректне розуміння характеристик географічних об'єктів, осмислити причини виникнення різноманітних явищ та процесів, розкрити зв'язки між елементами природно-географічного середовища, а також взаємодію між людиною та природою і встановити природно-географічні та соціально-економічні закономірності.

У процесі викладання географії, педагоги мають можливість активно застосовувати туристичний та краєзнавчий контент для формулювання проблемних питань, які сприяють стимулюванню географічного мислення учнів.

Робота в сфері туризму та краєзнавства надає широкі можливості для вирішення задач, які спрямовані на розвиток основних географічних знань і умінь, що є ключовими для шкільних програм з географії. Водночас, важливо, щоб викладач мав на увазі, що постановка та вирішення задач не є метою самі по собі, але служать засобом для ефективнішого засвоєння учнями навчального матеріалу [15].

Включення проблемного навчання до навчального процесу з географії, з акцентом на туристично-краєзнавчі теми, ефективно реалізується через застосування методу проблемно-фрагментарного підходу. При цьому методі створюється проблемна ситуація, яка допомагає у деталізації та роз'ясненні окремих аспектів обговорюваної теми. Хоча менш поширеною є проблемно-урочна форма, де розгортання теми відбувається через розв'язання специфічної проблеми, обраної для уроку.

У процесі краєзнавчо орієнтованого навчання географії активно втілюються методи практичної та індивідуальної роботи з метою розвитку у учнів прикладних знань та навичок. Ось декілька зразків таких видів діяльності:

- проведення різних видів спостережень (геологічних, метеорологічних, гідрологічних, геоботанічних тощо) у природних умовах або на виробництві та аналіз отриманих даних (утворення таблиць, графіків, діаграм, картодіаграм, схем, картосхем і так далі);

- детальний опис природних явищ, процесів та об'єктів, заснований на власних спостереженнях та краєзнавчих ресурсах;
- збір, ідентифікація, опис та класифікація природних зразків (мінералів, корисних копалин, гербарних зразків) з місцевої флори;
- розробка економіко-географічного опису місцевих промислових та аграрних підприємств за заздалегідь визначеним планом;
- аналіз краєзнавчих даних, включаючи архівні та картографічні матеріали, гідрологічні та метеорологічні звіти, статистичні довідники, літературу та періодичні видання [6].

Під час викладання географії особливо активно використовують методи та техніки краєзнавчого підходу, особливо у контексті порівняльного аналізу географічних об'єктів, явищ та процесів, що розглядаються.

Матеріали, пов'язані з туризмом та краєзнавством, мають ключове значення у використанні карт. Особливо це актуально на початкових етапах вивчення географічних та топографічних карт. Вчителі залучають учнів до практичних завдань, таких як створення плану шкільної території або карти близької околиці, щоб ознайомити їх з процесом картографування. Створюючи карти місцевостей, де вони живуть, молоді дослідники навчаються переносити реальні об'єкти та явища на карту за допомогою топографічних символів. Глибше розуміння структури та принципів картографії досягається, коли учні починають переосмислювати відомі їм місцевості та об'єкти через призму їх умовних графічних представлень.

Під час занять з теми клімату місцевості, використання кліматичних карт значно поглиблює розуміння учнями цієї теми, особливо коли вони порівнюють кліматичні дані з карти з реальними показниками своєї місцевості. Таке порівняння дозволяє учням більш реалістично сприймати інформацію про клімат, включаючи температуру, напрямки та силу вітру, обсяг опадів і так далі. Інтегрування даних з місцевих та туристичних спостережень під час роботи з кліматичними картами сприяє глибшому розумінню учнями картографічних символів, дозволяє їм отримати яскравіше та більш детальне уявлення про

географічні характеристики конкретної території. Також, використання туристично-краєзнавчих матеріалів уможлиблює зв'язок між вивченням специфіки місцевої географії та загальною шкільною програмою [20].

Залучення до туристичної та краєзнавчої діяльності має бути систематичним протягом всього навчального року, охоплюючи різні сезони для спостережень та вивчення природних явищ. Важливо інтегрувати результати цих досліджень у широкий спектр навчальних і позакласних активностей. Можливо надавати учням завдання, які передбачають використання краєзнавчих матеріалів і вимагають значного обсягу самостійної роботи на тривалий період. Такі домашні завдання можуть включати написання рефератів про географію місцевості, описи елементів природного середовища, створення карт, таблиць, діаграм, тематичних фотоколажів, альбомів та плакатів. Учні мають можливість скласти фенологічні описи своєї місцевості, таблиці сезонних змін у природі і часових рамок для сільськогосподарських, лісових і меліоративних робіт, створювати графіки погодних умов, візуалізації розвитку економічних галузей, а також розробляти рекомендації для ефективного використання та охорони природних ресурсів.

Матеріали з туристичного краєзнавства часто застосовують для деталізованого аналізу та порівняння досліджуваних регіонів з рідним краєм чи областю, призначеною для подорожі. Такий підхід дозволяє отримати глибше розуміння характеристик зазначених територій. Наприклад, кліматичні умови досліджуваної області можуть бути вивчені через порівняння з кліматом власної місцевості або з тим, що зустрічається в районі, обраному для туристичної екскурсії.

Тривале вивчення навколишнього світу надає переконливі докази, що є корисними для пояснення учням як розвиваються різні аспекти природно-географічного середовища та як вони взаємопов'язані між собою. Використання таких спостережень допомагає учням краще зрозуміти матеріал, адже вони можуть спиратися на знання, отримані з практичних прикладів. Наприклад, школярі ефективніше осягають концепції природних територіальних комплексів

через регулярне спостереження за природним середовищем своєї місцевості та під час туристичних поїздок [17].

Для учнів старших класів рекомендовано організацію підготовки та презентації доповідей чи рефератів, які демонструють загальні принципи розвитку географічних феноменів на конкретних прикладах різних регіонів та країн, враховуючи унікальні особливості їхнього локального вияву. Такий підхід дозволяє учням глибше зрозуміти і засвоїти матеріал завдяки практичному досвіду, отриманому під час туристично-краєзнавчої діяльності.

Для того, щоб зробити навчання географії більш наочним, на уроках використовуються різноманітні наочні матеріали та інструменти, створені на базі зібраних туристично-краєзнавчих даних: включаючи картографічні зображення, картодіаграми, образотворчі твори, графіки, таблиці, діаграми, фотознімки та відеоматеріали. Такі дидактичні матеріали сприяють кращому засвоєнню учнями вірних географічних уявлень і концепцій. Використання цих наочних засобів на заняттях з географії супроводжується поясненням нової теми або узагальненням та закріпленням раніше вивченого матеріалу.

РОЗДІЛ II. ЗНАЧЕННЯ КАРТОГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ШКІЛЬНІЙ ПРОГРАМІ ТА МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТУРИСТИЧНО-КАРТОГРАФІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ

2.1. Роль географії в ЗЗСО та необхідність формування картографічних компетенцій учнів

У сучасній географічній освіті важливо підкреслити значення формування картографічних компетентностей серед учнів. Хоча електронні засоби передачі інформації заміщують традиційні картографічні методи, вміння працювати з картами та геозображеннями залишається критичним. В навчальних програмах з географії акцент зроблено на розвиток картографічних навичок. Географічні карти сприяють розвитку учнівського просторового мислення та стимулюють творчий підхід до навчання. Сучасні методи навчання акцентують увагу на формуванні різних компетентностей, включаючи картографічні, як невід'ємну складову освітнього процесу.

Формування картографічних компетенцій учнів є ключовим елементом в навчальному процесі з географії у загальноосвітній школі. Ці компетенції включають у себе розуміння не лише географічних фактів, але й вміння працювати з картами та геозображеннями аналізувати просторову інформацію та використовувати її для розв'язання різноманітних завдань. Відповідно, розвиток таких компетенцій допомагає учням зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки в географічних процесах і явищах, а також уміло користуватися географічною інформацією в реальних ситуаціях. Такий підхід дозволяє підготувати учнів до ефективної участі у суспільному житті, де знання географії та навички роботи з картами можуть стати ключовими для успішної адаптації до змін у світі [4].

Вивчення картографії стає все більш важливим аспектом у шкільних географічних курсах. Державні програми середньої освіти, визнають географічну освіту як ключовий елемент освітньої галузі «Природознавство». Однак, через обсяг матеріалу, що включає в себе фізичну, економічну, соціальну

та політичну географію, багато аспектів сучасної картографії залишаються недостатньо освітлені для учнів, ускладнюючи їх засвоєння. Це стає однією з найбільш актуальних проблем, які потребують уваги в сучасних дослідженнях. Важливо зазначити, що географічні карти відіграють ключову роль у навчанні як у шкільній географічній освіті, так і на університетському рівні. [21] В навчанні важливо враховувати кілька аспектів, таких як сприйняття нової інформації, її осмислення, запам'ятовування та її подальше застосування в рамках системи знань. Надбання компетентностей, зокрема, картографічних, є невід'ємною частиною цього процесу. Розвиток картографічних навичок в учнів відіграє важливу роль у їхньому навчанні, оскільки це допомагає активізувати пізнавальні процеси, створювати просторові моделі фактичного матеріалу та підвищує ефективність практичної діяльності.

Вивчення шкільної географії не лише допомагає учням отримати загальне уявлення про світ, але і відіграє важливу роль у формуванні їх картографічних компетенцій. Це означає, що аналіз вмісту шкільної географії виявляє наступні ключові аспекти картографічних знань: перше, усвідомлення властивостей картографічних об'єктів, тобто карт, друге, знання основних характеристик географічних карт, і третє, розуміння картографічного методу.

Навчальна програма з географії відтворює основні принципи та відкриття географічної науки. Протягом історії суспільства, програми постійно адаптувалися до змін в самому суспільстві та нових досягнень у науці. Цей постійний розвиток програми географії відображається у її картографічному аспекті протягом тривалого часу.

Сучасні навчальні програми з географії мають послідовну структуру, яка забезпечує прогрес у знаннях учнів між окремими курсами. Кожен курс ускладнює вміст та семантику навчального ґрунтуючись на попередньому вивченні. Це забезпечує системність і безперервність навчання, зберігаючи логічний зв'язок між різними курсами.

Формування знань щодо розуміння географічних карт спрямоване на освоєння ключових характеристик карти, таких як просторовочасова подібність,

змістова відповідність, абстрактність, вибіркковість, однозначність та синтетичність [7].

Видатний географ М. М. Баранський пояснював, що карта є ключем до розуміння географії, схожею на другу мову цієї науки. Важливість карт у навчанні географії та оцінці знань учнів важко переоцінити. Робота з картами допомагає формувати у учнів просторове мислення та аналітичні навички. Картографічні зображення допомагають порівнювати географічні об'єкти і явища, нанесені на карту, що сприяє кращому розумінню географічних процесів.

У шкільній практиці використання карт для оцінки рівня засвоєння матеріалу учнями є загальним явищем. Сучасні шкільні атласи містять велику кількість тематичних карт, що дозволяє учням аналізувати різні аспекти фізико-та економіко-географічних характеристик місцевостей. Робота з контурними картами особливо важлива, оскільки вона сприяє запам'ятовуванню місцеположення об'єктів та явищ в географічному просторі.

Читання тематичних карт атласу допомагає розвивати учнівські картографічні навички. Робота з картматеріалами та геозображеннями сприяє розвитку просторового мислення та здатності до орієнтування в територіальному положенні. Картографічна компетенція формується на зв'язках, включаючи інтеграцію між різними навчальними предметами [18].

В шкільному навчанні географії картографічні завдання мають важливе значення не лише для того, щоб перевірити, чи вміють учні правильно визначати місцезнаходження географічних об'єктів чи явищ, а й для формування їх картографічних компетенцій. Наприклад, завдання, що передбачають на встановлення відповідностей вимагають від учнів не лише знань щодо розташування об'єктів, різних характеристик. Такий підхід сприяє розвитку аналітичного мислення та умінню аналізувати географічну інформацію. Використання зведених таблиць у таких завданнях є ефективним методом структурування знань, що допомагає учням логічно уявляти та запам'ятовувати матеріал.

У 6-му класі учні спілкуються з першими картографічними концепціями, що становлять основу для подальшого формування їхніх навичок у цій галузі. Продовжуючи цей процес, у 8-му класі учні поглиблюють свої знання та вміння, щоб зрозуміти більш складні аспекти картографії [5].

Навчальна програма географії 6-го класу включає в себе розділ, присвячений вивченню картографічних понять, що має важливе значення для формування картографічних компетенцій учнів. Цей розділ спрямований на вивчення основних термінів, таких як карта, геозображення, масштаб, координати, географічна широта, географічна довгота, паралель, меридіан, орієнтування на місцевості, компас, азимут тощо. Учні, здійснюючи практичні вправи, оволодівають цими поняттями через пошук елементів на карті, розрахунок географічних координат, робота з різними типами масштабу (іменований, числовий тощо). Навички визначення географічних координат набувають значення, як у процесі роботи з картою, так і при визначенні протяжності об'єктів за допомогою градусної сітки. У розділі «Орієнтування на місцевості» учні засвоюють різні методи орієнтування, використовуючи компас для визначення сторін горизонту та азимутів на об'єкти поруч із школою. Таким чином, їм надається можливість порівняти різні способи орієнтування та оцінити їх практичне застосування на місці.

У методичній літературі, що стосується впровадження географії в загальну середню освіту та необхідності розвитку картографічних навичок учнів, акцентується на важливості розуміння та аналізу географічних карт. Це вміння сприяє осмисленню реального світу через сприйняття інформації про територію за допомогою умовних знаків та символів на карті. Процес формування таких навичок учнів відбувається поступово, відзначаючи відмінність читання карти від читання тексту. Читання карти передбачає вміння розпізнавати географічну реальність на основі візуального відображення на карті за допомогою умовних знаків, їх комбінацій та просторового розташування. Розвиток цих навичок не лише сприяє уявним подорожам, але й сприяє розвитку творчої пам'яті, логічного

мислення та формуванню цілісного просторового уявлення про географічний простір.

Успішне володіння картографічними навичками передбачає осмислення основних понять у географічних картах, розрізняння їх особливостей від інших засобів зображення земної поверхні, а також уміння користуватися масштабом та градусною сіткою. Важливо розуміти, що таке географічна карта, які її основні характеристики, і як це відрізняється від інших методів зображення географічної інформації. Вміння читати та розуміти карту не обмежується лише сприйняттям просторових відношень, але також включає у себе навички роботи з масштабом і географічною координатною сіткою. Таким чином, здатність розуміти карту відрізняється від уміння аналізувати причинно-наслідкові зв'язки між об'єктами та явищами, які вона відображає.

Для зміцнення знань під час контролю на уроках географії важливо застосовувати метод «німої карти». Це полягає в тому, що учневі пропонується контурне зображення певної території, на якій потрібно вказати розташування географічних об'єктів. Зручно також використовувати проектоване зображення, якщо є мультимедійний проектор. Використання «німої карти» в тестових завданнях не вимагає точного знання розташування об'єктів. Учні повинні знати регіон і визначати потрібний об'єкт, орієнтуючись на контури материків, річок, морів та інше. Такі завдання дозволяють перевірити, наскільки учень орієнтується в територіальних особливостях розміщення природних об'єктів і володіє необхідними картографічними навичками.

Увага приділяється здебільшого можливостям здобувачів вірно ідентифікувати об'єкти на карті різних масштабів. Часто виникають складнощі, коли учні вірно визначають місцезнаходження об'єктів на середніх та дрібномасштабних картах, але зіштовхуються з труднощами при роботі з великомасштабними картами або дуже загальними картосхемами. Також учні не завжди можуть правильно встановити зв'язок між економічними та фізичними об'єктами на карті, тобто не враховують взаємозв'язку економічних та фізичних карт. Отже, потрібно більше уваги приділяти розвитку навичок самостійного

визначення орієнтирів на карті, які допоможуть учням краще орієнтуватися на карті різного масштабу. Використання географічних карт у навчальному процесі повинно вирішувати принаймні два основні та взаємопов'язані завдання: полегшувати навчання географії (фізичної та соціально-економічної), а також розвивати вміння та навички роботи із картографічними матеріалами і використовувати можливості аналізу карт. Робота з картами набувається через вивчення прийомів картографічного методу в цілому. Географічна карта виступає як модель, що замінює об'єкт дослідження - Земну кулю. При цьому важливо пам'ятати, що ця модель, з одного боку, зберігає властивості досліджуваних явищ і процесів, а з іншого - передає їх наочність. Сучасні педагоги та психологи наголошують, що вивчення моделі є майже так само ефективним, як і вивчення самого об'єкта, якщо модель містить основні властивості, що характеризують даний об'єкт [27].

Отже, важливість розвитку картографічних навичок учнів у контексті навчання географії наголошується як ключовий аспект у модернізації освіти. Удосконалення методів викладання картографічних матеріалів сприяє створенню необхідної освітньої бази, необхідної для формування картографічних компетентностей учнів.

2.2. Можливості застосування туристично-картографічних матеріалів у вивченні географії та розвитку туристичних компетенцій учнів

У сучасному світі, де географічна інформація знаходить все більше застосувань, важливість картографічної грамотності і розвиток туристичних компетенцій набувають особливого значення. Туристично-картографічні матеріали, які включають у себе різноманітні карти, атласи та інші навчальні посібники, можуть відігравати ключову роль у вивченні географії та формуванні у учнів необхідних навичок і знань для розвитку туристичних компетенцій.

Туристично-картографічні матеріали дозволяють учням не тільки ознайомитися з географічними об'єктами та явищами, але й здійснювати

віртуальні подорожі, планувати реальні туристичні маршрути та вирішувати практичні завдання, пов'язані з орієнтуванням в просторі. Інтеграція цих матеріалів у навчальний процес сприяє підвищенню інтересу до предмета, розвитку критичного мислення та формуванню здатності застосовувати отримані знання в реальному житті.

Методи застосування туристично-картографічних творів представлено у Таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Методи застосування туристично-картографічних творів

Метод	Характеристика
Проведення віртуальних екскурсій	Використання туристичних карт і атласів для віртуального відвідування історичних місць, національних парків і інших географічних об'єктів. Такі екскурсії можуть включати завдання на визначення маршрутів, планування подорожей та розв'язання логістичних завдань.
Розв'язання практичних задач з орієнтування	Застосування карт для навчання учнів навичкам орієнтування на місцевості, використанні градусної сітки та масштабу, а також для планування реальних і віртуальних туристичних маршрутів.
Аналіз туристичних ресурсів рідного краю	Використання спеціалізованих карт для дослідження туристичного потенціалу різних регіонів, включаючи природні, історичні та культурні атракції. Учні можуть аналізувати, як географічне положення впливає на розвиток туризму в певній місцевості.
Проведення проектних робіт	Розробка та реалізація проектів, пов'язаних з плануванням туристичних маршрутів, створенням власних туристичних карт та гідів. Такий підхід сприяє не тільки засвоєнню географічних знань, але й розвитку творчих та проектних навичок учнів.

Застосування туристично-картографічних матеріалів сприяє формуванню у учнів комплексу знань та навичок, які є необхідними для ефективного планування та проведення туристичних подорожей, включаючи навички критичного аналізу інформації, уміння працювати з різними джерелами географічних даних, здатність орієнтуватися в незнайомій місцевості, планування маршрутів та управління ресурсами.

Туристично-картографічні матеріали відіграють важливу роль у вивченні географії та розвитку туристичних компетенцій. Вони не тільки сприяють кращому розумінню географічних явищ та процесів, але й відкривають нові можливості для практичного застосування знань у сфері туризму. Інтеграція туристично-картографічних матеріалів у навчальний процес вимагає від учителів не тільки глибоких знань предмету, але й креативного підходу до організації навчання, що в кінцевому підсумку сприяє формуванню у учнів важливих життєвих навичок і компетенцій.

Успішне використання туристично-картографічних матеріалів у навчанні географії та розвитку туристичних компетенцій вимагає від педагогів застосування комплексного підходу, що включає як традиційні, так і інноваційні методи навчання.

Після аналізу використання туристично-картографічних матеріалів у навчанні географії було сформульовано деякі методичні рекомендації для вчителів, які прагнуть оптимізувати цей процес (рис. 2.1).

Туристично-картографічні матеріали є незамінним інструментом у процесі вивчення географії, оскільки вони не тільки надають важливу інформацію про географічні об'єкти і явища, але й відкривають широкі можливості для практичного застосування цих знань у сфері туризму. Залучення здобувачів до роботи з картами та іншими туристично-картографічними матеріалами сприяє розвитку їхніх аналітичних здібностей, навичок критичного мислення, орієнтування в просторі та планування. У сукупності це формує у молодого покоління не тільки глибокі знання з географії, але й розвиває важливі життєві компетенції, які будуть корисні їм не тільки у подорожах, але й у повсякденному житті.

Оскільки технології розвиваються з неймовірною швидкістю, перспективи застосування туристично-картографічних матеріалів у навчальному процесі також обіцяють бути динамічними та інноваційними. Вже зараз ми спостерігаємо, як віртуальна і доповнена реальність відкривають нові горизонти

для вивчення географії та туризму, дозволяючи учням досліджувати далекі країни та культури без необхідності фізичної присутності.

Інтеграція з іншими предметами

- Тісна взаємодія з викладачами історії, біології, екології та інших предметів може збагатити контекст використання туристично-картографічних матеріалів, надавши учням більш глибоке розуміння міжпредметних зв'язків.

Використання сучасних технологій

- Залучення ГІС-технологій, онлайн-карт, спеціалізованих мобільних додатків та віртуальної реальності може значно розширити можливості застосування картографічних матеріалів у навчанні та зробити процес більш інтерактивним і захоплюючим для учнів.

Проектне навчання

- Розробка та реалізація проектів, пов'язаних із створенням власних туристичних карт, плануванням та аналізом туристичних маршрутів, дозволяє учням краще засвоїти матеріал та розвинути практичні навички. Проектне навчання також сприяє розвитку командної роботи та лідерських якостей.

Екскурсійна діяльність

- Організація навчальних екскурсій з використанням карт і навігаційного обладнання дає учням можливість застосувати теоретичні знання на практиці, а також розвиває їхні навички орієнтування в реальному середовищі.

Ігрові форми навчання

- Використання ігрових методик, таких як квести, геокешинг, рольові ігри з елементами орієнтування, може значно підвищити мотивацію учнів до вивчення географії та розвитку туристичних компетенцій.

Рис. 2.1. Методичні рекомендації для вчителів застосування туристично-картографічних матеріалів у вивченні географії

Оскільки технології розвиваються з неймовірною швидкістю, перспективи застосування туристично-картографічних матеріалів у навчальному процесі також обіцяють бути динамічними та інноваційними. Вже зараз ми спостерігаємо, як віртуальна і доповнена реальність відкривають нові горизонти для вивчення географії та туризму, дозволяючи учням досліджувати далекі країни та культури без необхідності фізичної присутності.

Розвиток та інтеграція нових технологій у сферу освіти пропонують величезні можливості для підвищення якості та доступності освіти. Водночас,

вони ставлять перед освітньою системою певні виклики, зокрема необхідність адаптації навчальних програм, підготовку вчителів, забезпечення рівного доступу до новітніх технологій для всіх здобувачів та збереження особистого контакту і взаємодії, які є ключовими для ефективного навчання.

Майбутнє вивчення географії та розвитку туристичних компетенцій обіцяє бути захоплюючим завдяки використанню туристично-картографічних матеріалів у поєднанні з новітніми технологіями. Це не тільки зробить навчальний процес більш інтерактивним і практичним, але й дозволить учням отримати глибоке розуміння світу, що їх оточує, і розвинути важливі життєві навички, необхідні для успішного майбутнього.

Однак, для реалізації цих перспектив потрібно вирішити ряд важливих завдань, які стоять перед освітянами, учнями та розробниками освітніх технологій (рис. 2.2).

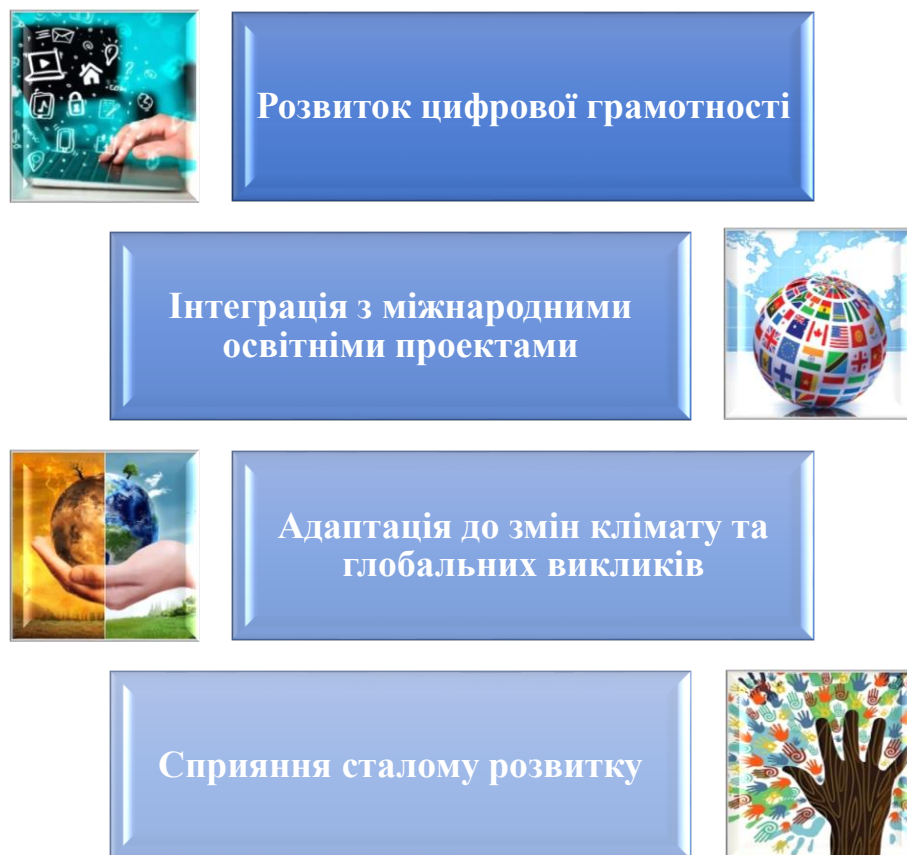


Рис. 2.2. Основні завдання задля перспектив використання туристично-картографічних матеріалів у освіті

Перш за все, важливим кроком є розвиток цифрової грамотності серед учнів та вчителів – означає не тільки здатність користуватися сучасними гаджетами та програмним забезпеченням, але й розуміння принципів роботи цифрових технологій, а також вміння критично оцінювати та ефективно використовувати інформацію, що знаходиться в мережі.

Ще одним напрямком розвитку може стати інтеграція з міжнародними освітніми проектами та програмами. Обмін досвідом та ресурсами з іноземними навчальними закладами та організаціями може значно розширити можливості для учнів, давши їм змогу дізнатися про географію та культуру інших країн, а також вдосконалити іноземні мови.

Вивчення географії та розвиток туристичних компетенцій у контексті туристично-картографічних матеріалів має також враховувати зміни клімату та інші глобальні виклики. Це може включати аналіз впливу кліматичних змін на природні ландшафти та туристичні ресурси, а також розробку стратегій адаптації та збереження біорізноманіття.

Освітні програми мають також сприяти розвитку усвідомленого та відповідального ставлення до навколишнього середовища, підтримувати принципи сталого розвитку. Тобто, учні повинні не тільки вчитися планувати та проводити туристичні подорожі, але й розуміти вплив туризму на природу та культуру, а також знаходити баланс між задоволенням власних інтересів і збереженням природного та культурного розмаїття планети.

Таким чином, перед нами відкриваються широкі перспективи для використання туристично-картографічних матеріалів у навчальному процесі. Через інтеграцію інноваційних технологій, розвиток цифрової грамотності, міжнародну співпрацю, а також акцент на сталому розвитку та адаптації до глобальних викликів, ми можемо не тільки збагатити навчальний процес, але й підготувати молоде покоління до ефективної взаємодії зі складним і динамічно змінюваним світом.

2.3. Приклади інтеграції туристично-картографічних матеріалів у навчальний процес з географії

В шкільній програмі з географії для 6 класу, особливо в контексті теми «Загальна географія», інтеграція туристично-картографічних матеріалів відкриває перед учнями нові горизонти для глибшого розуміння навколишнього світу. Вивчення географії через призму туристично-картографічних ресурсів не лише збагачує знання учнів, але й надихає їх на подальші дослідження та подорожі, розвиває їхні навігаційні вміння та підвищує цінність практичних навичок у реальному житті.

У вступній частині курсу, де говориться про географію як науку, можна використати туристичні карти та атласи для вивчення основних географічних понять та визначень, що допоможе учням краще уявити, як географічні знання використовуються в реальному житті для планування маршрутів, орієнтування на місцевості та визначення географічного положення різних об'єктів.

При вивченні розділу про розвиток географічних знань про Землю, вчителі можуть представити учням історичні туристичні карти, створені великими мандрівниками та дослідниками, такими як Марко Поло чи Христофор Колумб. Аналіз таких карт дозволить учням простежити, як з часом змінювалося розуміння людиною світу, а також оцінити значення цих досліджень для розвитку картографії та географічних знань загалом.

У розділі, присвяченому орієнтуванню на місцевості, можна застосувати сучасні мобільні додатки з картографічними функціями та ГІС-технології, що не тільки зробить навчальний процес більш цікавим і взаємодійним, але й навчить учнів користуватися сучасними засобами навігації, що є невід'ємною частиною сучасного туризму. Під час вивчення гідросфери, біосфери та інших природних комплексів Землі, використання туристично-картографічних матеріалів допоможе учням краще зрозуміти різноманіття природних зон, особливості рельєфу, кліматичні особливості різних регіонів та їх вплив на життя людей.

Також це стане чудовою основою для планування екскурсій та практичних досліджень у реальних умовах.

Враховуючи все вищезазначене, інтеграція туристично-картографічних матеріалів у навчальний процес не тільки поглиблює розуміння учнями географічних знань, але й стимулює їхній інтерес до вивчення світу, розвиває практичні навички, необхідні для сучасного життя, і сприяє формуванню усвідомленого розуміння довкілля, культурного різноманіття нашої планети.

Враховуючи широкий спектр тем, що вивчаються у 7 класі, можна виділити декілька ключових моментів, де застосування цих матеріалів буде особливо ефективним.

Подорожуючи через розділи програми, починаючи від основних знань про материки та океани, закономірності формування природи, й до конкретних розділів, присвячених окремим материкам, можна використовувати туристично-картографічні ресурси для поглиблення знань та розширення вмій учнів.

Наприклад, при вивченні географії Африки, можна використати туристичні карти, які детально показують національні парки, заповідні зони, туристичні маршрути та основні природні визначні пам'ятки. Такий підхід не тільки допоможе учням краще зрозуміти природну унікальність континенту, але й навчить їх планувати потенційні подорожі, використовуючи знання про кліматичні особливості, розподіл флори та фауни.

При вивченні тектонічної будови та рельєфу материків, використання інтерактивних онлайн-карт дозволить учням не лише спостерігати, але й взаємодіяти з матеріалом, виконуючи віртуальні геологічні розвідки, вивчаючи розташування гірських ланцюгів, річкових систем, пустель та інших фізичних об'єктів. Вивчення клімату та природних зон кожного материка можна підкріпити аналізом туристичних гідів і путівників, які містять рекомендації щодо найкращих сезонів для відвідування різних регіонів, що допоможе учням зрозуміти, як кліматичні особливості впливають на туристичну привабливість територій.

При роботі з картами та атласами, учні можуть вчитися ідентифікувати не тільки географічні об'єкти, але й оцінювати доступність туристичної інфраструктури, такої як дороги, готелі, кемпінги, заповідні зони, що є важливими навичками для планування подорожей.

Особливу увагу слід приділити використанню мобільних додатків з функціями геолокації, які можуть служити відмінними помічниками при вивченні географії в «реальному часі». Такі додатки дозволяють віртуально відвідувати різні місця на Землі, отримувати інформацію про них, а також ділитися власними враженнями та досвідом з іншими користувачами.

Інтеграція туристично-картографічних матеріалів у навчальний процес є не тільки ефективним засобом підвищення інтересу до вивчення географії, але й важливим інструментом для розвитку у учнів навичок планування, аналізу та критичного мислення, які будуть корисні їм у житті.

У шкільній програмі з географії для 8 класу на тему «Україна у світі: природа, населення», можливості для інтеграції туристично-картографічних матеріалів видаються особливо багатообіцяючими.

Розділ, присвячений географічній карті та роботі з нею, надає чудову можливість використовувати туристичні карти та атласи для вивчення різноманітних місцевостей України. Учні можуть досліджувати туристичні маршрути, історичні пам'ятки та природні ресурси, розвиваючи навички роботи з картографічними даними. Проекти та практичні роботи, організовані на основі туристично-картографічних матеріалів, стимулюють інтерес учнів до вивчення географії. Наприклад, створення віртуального туристичного гіда по Україні з використанням ГІС-технологій, розробка маршрутів для екскурсій з урахуванням географічних та кліматичних особливостей, а також дослідження впливу антропогенної діяльності на природні ландшафти. Шкільний курс з географії у 9 класу («Україна і світове господарство») надає унікальну можливість інтеграції туристично-картографічних матеріалів у навчальний процес і значно розширює горизонти учнів, надавши їм змогу не лише глибше зрозуміти економічні, соціальні, та природні процеси, але й розвинути навички

критичного мислення та планування, критично важливі для майбутніх туристичних поїздок.

Наприклад, під час вивчення національної економіки та світового господарства, туристично-картографічні використовуються для ілюстрації глобальних тенденцій у розміщенні виробництва, споживанні та міжнародній торгівлі. Інтерактивні карти, показуючи головні торговельні маршрути, основні експортери та імпортери певних товарів, допоможуть учням краще уявити собі складність світової економіки та значення міжнародної співпраці.

За допомогою карти агрокліматичних зон, учні можуть досліджувати залежність між природними умовами та типами сільськогосподарських культур, а також аналізувати, як це впливає на економіку різних країн.

Вивчаючи вторинний сектор господарства, зокрема промисловість та виробництво, учні могли б використовувати туристично-картографічні матеріали для вивчення розміщення основних промислових центрів України та світу. Використання онлайн-карт і мобільних додатків з геолокаційними функціями допоможе учням здійснити віртуальні екскурсії до цих центрів, ознайомитися з їх історією, основними видами виробництва, а також зрозуміти значення цих галузей для місцевої та глобальної економіки.

Таким чином, застосування туристично-картографічних матеріалів не обмежується лише географією та економікою. Воно також може сприяти розвитку туристичних навичок учнів, підготовці до майбутніх подорожей, розумінні культурної та історичної спадщини різних країн. Через аналіз карт, планування маршрутів та вивчення туристичних путівників, учні навчаться ефективно орієнтуватися в незнайомій місцевості, вибирати місця для відвідування, оцінювати бюджет поїздок та готуватися до потенційних викликів під час подорожей.

Використання туристично-картографічних матеріалів у шкільній програмі з географії надає вчителям змогу не лише доповнити теоретичні знання практичними навичками, але й стимулювати інтерес учнів до вивчення світу, розвиваючи їх як освічених, відповідальних та незалежних мандрівників.

РОЗДІЛ III. ЗАСТОСУВАННЯ ТУРИСТИЧНО-КАРТОГРАФІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ У НАВЧАННІ ГЕОГРАФІЇ

3.1. Результати впровадження туристично-картографічних матеріалів у навчальний процес з географії на прикладі екскурсії до геологічного заказника «Кам'яне село»

Останніми роками значно зросла увага до інтеграції практичних елементів у теоретичний навчальний процес. Особливо це стосується предмета географії, де безпосереднє спостереження та аналіз географічних об'єктів може значно підвищити рівень засвоєння матеріалу. Геологічний заказник «Кам'яне село», розташований на схід від села Рудня-Замисловицька в Коростенському районі Житомирської області, є ідеальним прикладом місцевої геологічної пам'ятки, що може бути використана для підвищення ефективності освітнього процесу.

Заказник являє собою унікальне скупчення великих валунів, історія та походження яких можуть дати учням не лише візуальне уявлення про геологічні процеси, а й сприяти кращому розумінню тем рельєфу, тектонічної та геологічної будови України. Вивчення мінеральних ресурсів, зокрема на прикладі таких навчальних екскурсій, дозволяє учням наочно оцінити природний потенціал своєї країни.

У рамках навчальної програми для 8 класу, розробленої авторами Запотоцьким С.П., Карпюк Г. І., Гладковським Р. В. та ін., передбачено шкільні екскурсії до геологічних пам'яток регіону. Такий підхід не тільки сприяє залученню учнів до активного навчання, але й мотивує їх застосовувати теоретичні знання на практиці.

Для забезпечення успішної та освітньої екскурсії до геологічного заказника «Кам'яне село» важливо підготувати ряд туристично-картографічних матеріалів, які не лише допоможуть учням краще орієнтуватися на місцевості, але й забезпечать більш глибоке розуміння геологічних процесів і феноменів.

Однією з ключових складових є створення детальної карти місцевості, яка включає не тільки топографічні особливості та маршрути для ходьби, але й геологічні особливості, такі як розташування валунів. Така карта має бути масштабованою та легкою для читання, що дозволяє учням ефективніше навігувати під час екскурсії.

Таким чином, було створено мапу «Кам'яного села» у програмному забезпеченні QGIS (рис. 3.1) (додаток А).



Рис. 3.1. Карта геологічного заказника «Кам'яне село» [виконано автором]

На мапі геологічного заказника «Кам'яне село» зображено обмеження території заказника червоною лінією, яка окреслює його межі. Пунктирними лініями позначені туристичні стежки, які проходять через заказник, забезпечуючи доступ до рекреаційних зон і важливих точок для відвідувачів. На карті також виділені зони паркування (синім з P), які вказують на місця, де відвідувачі можуть залишити свої транспортні засоби. Рекреаційні зони, які ймовірно включають місця для відпочинку та пікніків, позначені значками з дахом.

Вся карта виконана в простій та зрозумілій формі, де умовні позначення чітко описані і легко читаються. Масштаб карти дозволяє оцінити відстані, що особливо корисно при плануванні походів та екскурсій по заказнику. Компас у верхньому лівому куті забезпечує інформацію про орієнтацію місцевості. Надана карта може бути корисною не тільки для навігації в рамках туристичних маршрутів, але й для освітніх цілей, допомагаючи учням у вивченні географічних та геологічних особливостей заказника.

Фотоматеріали та детальні описи також відіграють роль у попередньому ознайомленні з географічними та геологічними особливостями заказника, дозволяючи учням визначити та проаналізувати ключові об'єкти під час візиту.

Крім цього, важливим інструментом є інформаційні брошури та путівники, розроблені спеціально для екскурсій. Вони містять ключову інформацію про заказник, його геологічне значення, історію досліджень, а також поради щодо безпеки під час екскурсій. Такі брошури допомагають учням не тільки здобути глибокі знання про об'єкт, що вивчається, але й забезпечити їхню безпеку під час перебування в геологічно складних місцях.

Таким чином, було розроблено туристично-інформаційну брошуру для екскурсій геологічним заказником «Кам'яне село» (рис. 3.2) (Додаток Б).

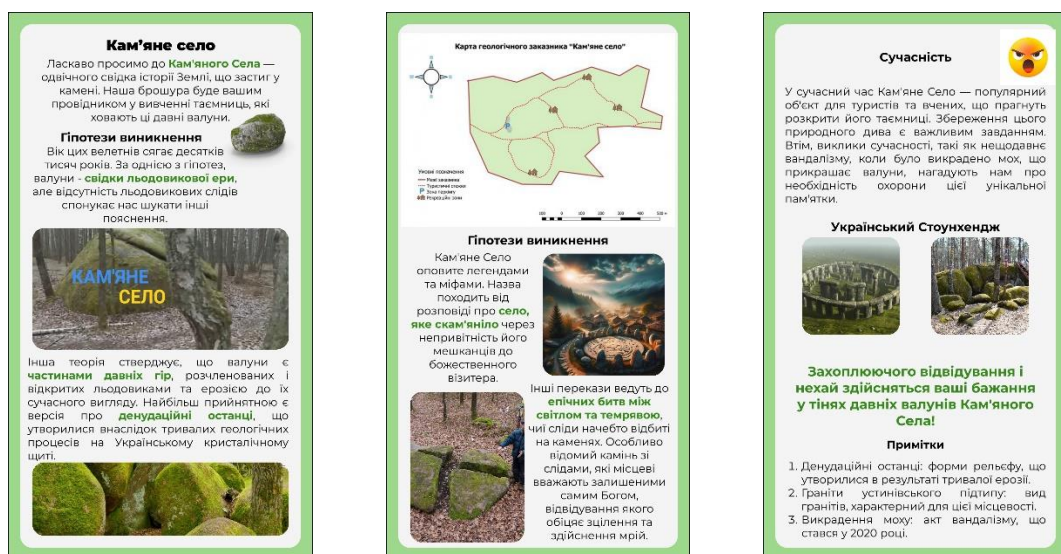


Рис. 3.2. Брошура для екскурсій геологічним заказником «Кам'яне село»

[виконано автором]

Інформаційно-туристична брошура для шкільної екскурсії до геологічного заказника «Кам'яне село» була створена з метою використання як навчального та ознайомчого посібника для учнів. Розробка брошури була здійснена в програмі Figma, що дозволило інтегрувати текстовий контент, картографічні елементи та ілюстративні зображення в один естетично привабливий та інформативний документ.

Брошура містить розділи, які детально описують історію, геологічні особливості, легенди та сучасний стан «Кам'яного села». Вона допомагає учням краще зрозуміти географічні процеси та культурні наративи, пов'язані з цим унікальним природним об'єктом. Важливими є інструкції щодо збереження природного середовища та обережного поводження із природними пам'ятками, що підкреслюють відповідальне ставлення до природи.

Використання такої брошури у навчальному процесі значно збільшує залученість учнів, роблячи процес навчання більш візуальним та інтерактивним. Такі матеріали не тільки сприяють кращому запам'ятовуванню інформації, але й розвивають уявлення учнів про те, як теоретичні знання застосовуються в реальному світі. Це стимулює критичне мислення та глибше розуміння предмета географії.

Брошура становить собою яскравий приклад того, як сучасні цифрові інструменти можуть бути ефективно використані в освітній сфері для створення навчальних матеріалів, які зацікавлюють та освітлюють учнів.

Таким чином, застосування туристично-картографічних матеріалів у навчальному процесі з географії на прикладі екскурсії до геологічного заказника «Кам'яне село» є ефективним способом підвищення інтересу та рівня засвоєння знань серед учнів. Матеріали, розроблені за допомогою програмного забезпечення QGIS та Figma, не тільки сприяють кращій візуалізації та розумінню географічних процесів, але й роблять процес навчання більш захоплюючим і мотивуючим.

Крім того, такий підхід допомагає виховувати у школярів почуття поваги та бережливості до природних ресурсів і пам'яток, підкреслюючи значення їх

збереження для майбутніх поколінь. Враховуючи виклики сучасного світу, як-от акти вандалізму, які були задокументовані у заказнику, важливість такого освітнього підходу не може бути переоцінена.

У результаті, використання туристично-картографічних матеріалів у шкільному курсі географії виявилось не лише доцільним, а й необхідним для формування екосвідомої особистості цінувати та захищати природну спадщину своєї країни.

3.2. Ефективність використання туристично-картографічних матеріалів у формування географічних компетенцій учнів в ЗЗСО на прикладі екскурсії до геологічного заказника «Кам'яне село»

У сучасному світі динамічних змін і глобальної інформатизації, освітній процес постійно шукає нові підходи для підвищення ефективності навчання. Зокрема, це стосується предмета географії, де розуміння земних процесів, екосистем, тектонічної будови та різноманіття ландшафтів вимагає комплексного підходу до навчання. Туристично-картографічні матеріали відіграють ключову роль у формуванні географічних компетенцій, надаючи учням засоби для візуального, тактильного та когнітивного сприйняття інформації (таблиця 3.1).

Геологічний заказник «Кам'яне село» став ідеальним полігоном для застосування цих матеріалів у рамках шкільної програми. Він є прикладом, де експериментальне навчання поєднується з теоретичним, а туристично-картографічні матеріали використовуються не лише для ознайомлення, але й для глибокого аналізу та дослідження географічних об'єктів (рис. 3.3).

Ефективність таких матеріалів у формуванні географічних компетенцій проявляється на кількох рівнях. Перший – це розвиток навичок картографічної грамотності, яка є фундаментом для розуміння географічних процесів. Другий – практичне застосування знань через аналіз місцевості, що дозволяє учням використовувати теоретичні знання в реальних ситуаціях. Третій рівень –

розвиток критичного мислення та вміння учнів ставити запитання, шукати відповіді та робити обґрунтовані висновки.

Таблиця 3.1

Співставлення географічних компетенцій до і після використання туристично-картографічних матеріалів

Географічні компетенції	До використання матеріалів	Після використання матеріалів
Картографічна грамотність	Учні мають базові знання про читання карт та розуміння масштабів.	Учні демонструють покращене вміння аналізувати картографічні дані, визначати координати та використовувати різні типи карт.
Розуміння геологічних процесів	Учні знайомі з основними геологічними поняттями на теоретичному рівні.	Учні застосовують теоретичні знання до реальних геологічних форм на місцевості, розуміючи їх походження та динаміку.
Екологічна свідомість	Учні мають базове розуміння екологічних принципів.	Учні проявляють глибоке розуміння важливості збереження природних об'єктів та ресурсів, відображаючи це у своїй поведінці.
Навички польових досліджень	Учні рідко проводять польові дослідження і мають обмежений досвід в цій сфері.	Учні активно проводять польові дослідження, використовуючи набуті навички для збору даних та їх аналізу.
Критичне мислення	Учні можуть ідентифікувати проблеми, але не завжди можуть формулювати власні висновки.	Учні аналізують інформацію, критично оцінюють факти та роблять обґрунтовані висновки на основі спостережень та досліджень.
Інтерпретація географічних даних	Учні часто залежать від пояснень учителя для розуміння географічних даних.	Учні самостійно інтерпретують географічну інформацію та використовують її для вирішення практичних завдань.

Заказник «Кам'яне село», з його геологічними останцями і легендами, стає відправною точкою для географічних роздумів та відкриття. Експерсія до цього місця перетворюється на занурення в давню історію Землі, де учні мають можливість торкнутися до первісних геологічних процесів, що формували сучасний рельєф. Використання карт, брошур, мобільних застосунків та інших дидактичних матеріалів дозволяє учням «читати» ландшафт, аналізувати його

зміни та зрозуміти вплив природних факторів на формування географічного простору.

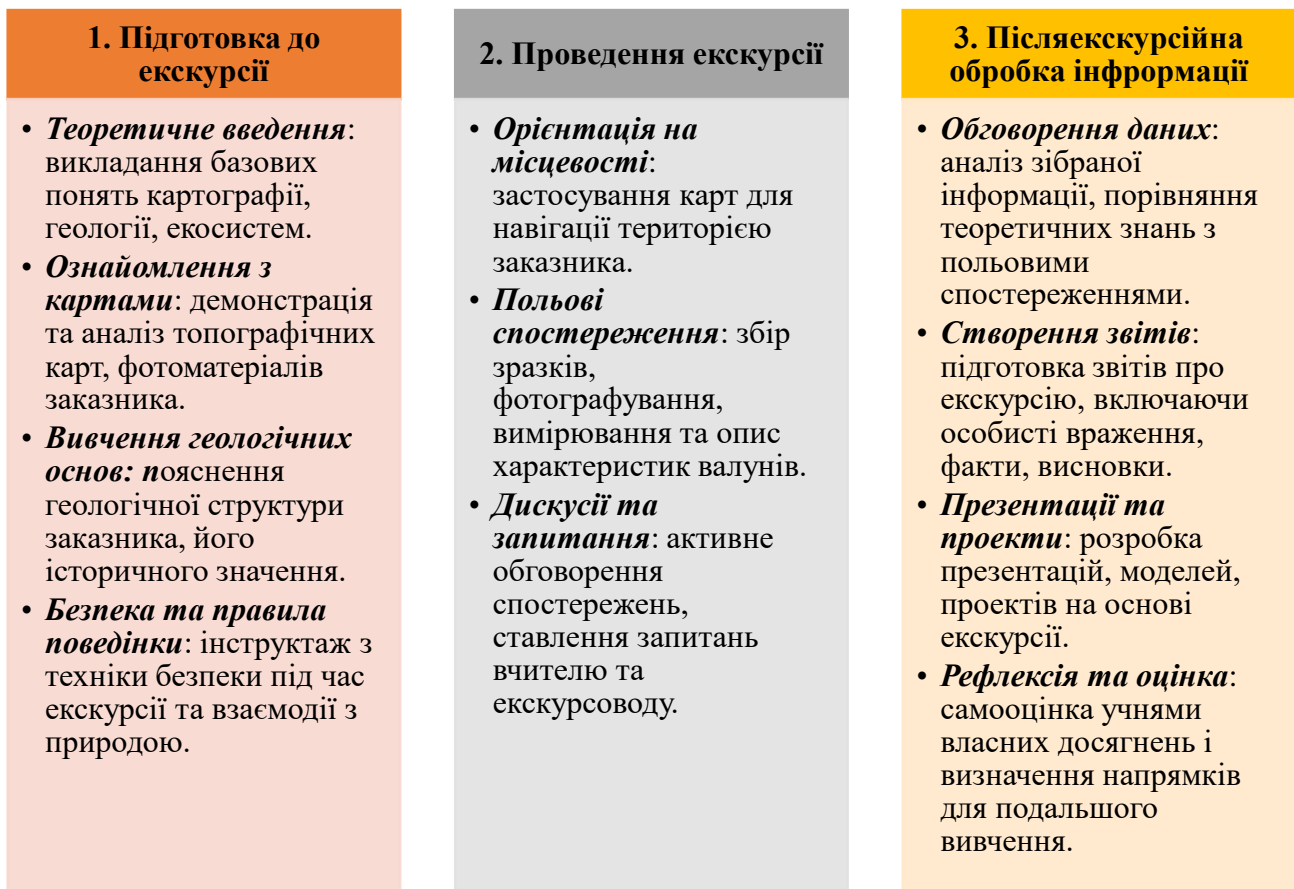


Рис. 3.3. Схема процесу екскурсійного навчання з використанням картографічних матеріалів

Водночас, це дослідження також наголошує на важливості збереження природних пам'яток, що є важливим аспектом екоорієнтованого навчання та виховання. Викрадення моху, як акт вандалізму, стає уроком для учнів про важливість охорони природи та відповідального ставлення до природних ресурсів.

Для того, щоб оцінити ефективність освітнього заходу, в нашому випадку, екскурсії, варто використати метод анкетування, що допоможе визначити, наскільки глибоко учні засвоїли нові знання та навички.

Анкетування виконується з метою оцінки впливу екскурсії до геологічного заказника «Кам'яне село» на розуміння учнями географічних процесів та їхній інтерес до предмета географії.

Метою такого анкетування буде оцінити зміни у рівні географічних знань та інтересів учнів до предмета після участі в екскурсії.

Основними завданнями анкетування будуть:

- Виявити ступінь підвищення картографічної грамотності;
- Оцінити розширення розуміння геологічних процесів;
- Визначити рівень зростання екологічної свідомості;
- Оцінити стимулювання критичного мислення.

Усі питання анкетування можна розділити на два блоки: «Перед екскурсією» та «Після екскурсії», щоб визначити знання, уміння та навички учнів перед та після заходу.

Блок анкетування «Перед екскурсією» має на меті зібрати початкову інформацію про рівень знань та ставлення учнів до предмета географії, що дозволить оцінити базову підготовленість до екскурсії та встановити дидактичні орієнтири для її проведення (рис. 3.4).

Тут учням пропонується розповісти своє розуміння процесів, які впливають на формування ландшафтів, таких як ерозія, вивітрювання, седиментація та тектонічна активність. Очікується, що вони поділяться своїми думками про те, як ці процеси співвідносяться зі спостережуваними геологічними особливостями.

Блок анкетування «Перед екскурсією» – це інструмент збору первинних даних, що забезпечує оцінку попередніх знань учнів і їх ставлення до предмета перед практичним заняттям. Попередня оцінка допомагає визначити вихідний рівень учнів для подальшого порівняння після завершення екскурсії.

Блок запитань "Перед екскурсією"

- 1. Опишіть, що ви знаєте про геологічні процеси, що формують ландшафти
- 2. Як ви використовуєте карту для навігації?
- 3. Яке ваше ставлення до вивчення географії?
- 4. Які ваші очікування від екскурсії до геологічного заказника?

Блок запитань "Після екскурсії"

- 1. Які нові факти про геологічні процеси ви дізналися під час екскурсії?
- 2. Які навички роботи з картою ви отримали або покращили?
- 3. Чи змінилось ваше ставлення до предмета географії після екскурсії? Яким чином?
- 4. Чи були ваші очікування від екскурсії виправдані?
- 5. Які екологічні питання або проблеми ви помітили під час візиту?
- 6. Які критичні мірування у вас проявились під час екскурсії?

Рис. 3.4. Структура анкетування

Тут учням пропонується розповісти своє розуміння процесів, які впливають на формування ландшафтів, таких як ерозія, вивітрювання, седиментація та тектонічна активність. Очікується, що вони поділяться своїми думками про те, як ці процеси співвідносяться зі спостережуваними геологічними особливостями.

Блок анкетування «Перед екскурсією» – це інструмент збору первинних даних, що забезпечує оцінку попередніх знань учнів і їх ставлення до предмета перед практичним заняттям. Попередня оцінка допомагає визначити вихідний рівень учнів для подальшого порівняння після завершення екскурсії.



Рис. 3.5. Очікувані результати опитування

Блок анкетування «Після екскурсії» спрямований на оцінку впливу польової екскурсії на знання, навички та ставлення учнів до географії (рис. 3.4). Такий інструмент дозволяє виявити зміни у розумінні учнями геологічних процесів та оцінити розвиток практичних навичок роботи з картографічними матеріалами. Також він дає змогу проаналізувати, як екскурсія могла вплинути на мотивацію учнів до подальшого вивчення географії, а також на їхню екологічну свідомість і здатність до критичного мислення.

Очікувані результати анкетування після екскурсії в геологічний заказник «Кам'яне село» відображають потенціал освітньої взаємодії для зміцнення знань та навичок учнів у галузі географії (рис. 3.5). Від учасників очікується збільшення розуміння геологічних процесів, що впливають на формування ландшафтів, завдяки безпосередньому спостереженню та аналізу на місці. Крім

того, учні мають покращити свої навички використання картографічних матеріалів для ефективної навігації, що є критичним аспектом географічної освіти.

Анкетування також має на меті виявити зростання інтересу до географії як предмету, що сприятиме більш глибокому осмисленню екологічних питань та важливості збереження природи. Очікується, що позитивні відгуки від учнів відобразять розширення їх знань і розвиток критичного мислення, особливо у контексті спостережуваних під час екскурсії явищ. Результати не лише засвідчать ефективність навчального заходу, а й допоможуть викладачам оптимізувати подальші освітні ініціативи.

3.3. Рекомендації щодо використання туристично-картографічних матеріалів у формуванні географічних компетенцій учнів в ЗЗСО

У світлі підвищення ролі практичних навчальних методик в освіті, використання туристично-картографічних матеріалів у формуванні географічних компетенцій учнів стає невід'ємною частиною сучасного навчального процесу. Забезпечення глибокого розуміння географічних процесів через інтеграцію цих матеріалів може значно покращити якість освіти, роблячи її більш інтерактивною та ефективною.

Перш за все, рекомендується **активно включати картографічні матеріали** у вигляді детальних карт, схем, ілюстрацій та інтерактивних елементів у навчальний процес. Таке використання не тільки сприяє розвитку візуального сприйняття, але й покращує спосіб, яким учні асоціюють теоретичні знання з реальним світом. Застосування цих матеріалів вимагає від учнів аналізу, синтезу та оцінки інформації.

Для ефективною реалізації цих цілей важливо **організувати навчальні екскурсії**, такі як відвідування геологічного заказника «Кам'яне село». Під час таких виїздів учні мають можливість безпосередньо спостерігати за об'єктами вивчення, що значно підвищує ефективність навчання. Інтеграція

передеккурсійної підготовки та післяеккурсійного аналізу дозволяє учням краще засвоїти матеріал та рефлексувати над отриманими даними.

Рекомендується також **включення різноманітних ІКС технологій** (мобільні додатки тощо) та онлайн платформи, які можуть використовувати геолокаційні дані та доповнену реальність для забезпечення глибшого занурення в географічні процеси, що дозволить учням у режимі реального часу відстежувати своє місце розташування, отримувати інформацію про геологічні формації та інтерактивно взаємодіяти з навчальним матеріалом.

Інтеграція картографічних матеріалів

- Включення детальних карт, схем, ілюстрацій та інтерактивних елементів у навчальний процес для розвитку візуального сприйняття і асоціації теоретичних знань з реальним світом.

Організація навчальних екскурсій

- Використання польових виїздів, таких як екскурсія до "Кам'яного села", для безпосереднього спостереження та аналізу географічних об'єктів.

Впровадження інтерактивних технологій

- Застосування мобільних додатків, онлайн платформ, GPS-навігації та доповненої реальності для забезпечення глибшого занурення у вивчення географічних процесів.

Розширення методів оцінювання

- Використання анкетувань, інтерв'ю, тестування та проектних робіт для оцінки рівня засвоєння знань та ставлення учнів до навчання.

Створення ресурсних центрів у школах

- Забезпечення доступу учнів до картографічних матеріалів, спеціалізованого програмного забезпечення та інших освітніх інструментів.

Залучення учнів до активної діяльності

- Впровадження польових досліджень, проектів з краєзнавства та участь у програмах моніторингу довкілля.

Рис. 3.6. Рекомендації щодо використання туристично-картографічних матеріалів у формуванні географічних компетенцій учнів в ЗЗСО

Водночас, освітній процес має бути підкріплений методами оцінювання, які можуть включати анкетування, інтерв'ю, тестування та проектні роботи, що допоможе оцінити не тільки рівень засвоєння знань, але й ставлення учнів до навчання, їхнє розуміння екологічних проблем та здатність до застосування здобутих знань у практичній діяльності.

Подальше розвиток цих здібностей вимагає **створення умов, в яких учні могли б використовувати та тестувати свої знання на практиці** в реальних умовах. Одним з ключових аспектів є створення інтегрованого освітнього середовища, де теоретичні знання підкріплюються через різноманітні форми практичної діяльності. Наприклад, крім традиційних екскурсій, можна організувати тематичні польові дослідження, проекти з місцевого краєзнавства, а також участь у програмах моніторингу довкілля, які залучають учнів до збору даних та їх аналізу.

Крім того, важливим є **створення в школах відповідних ресурсних центрів**, де учні могли б мати доступ до картографічних матеріалів, спеціалізованого програмного забезпечення та інших інструментів, що сприяють глибшому зануренню в предмет, включаючи використання цифрових технологій, таких як GPS-навігація, дрони для аерофотозйомки, що можуть значно розширити можливості польових досліджень та експериментального навчання.

Залучення учнів до активної діяльності вимагає від учителів географії не лише глибоких знань, але й уміння мотивувати, вести за собою, а також **адаптувати навчальні плани** до змінюваних екологічних та соціальних реалій. Важливим є вміння інтегрувати глобальні географічні виклики, такі як зміни клімату, втрата біорізноманіття, у місцевий освітній контекст, зробивши навчання актуальним та значущим.

Оцінка ефективності застосування туристично-картографічних матеріалів не повинна обмежуватися лише кінцевими результатами тестувань чи проектів. Вона має включати регулярний зворотний зв'язок від учнів, аналіз їхнього емоційного ставлення до навчального процесу, залученості в діяльність та

відчуття власної компетентності. Такий підхід дозволить зробити освіту не просто інформативною, але й дійсно трансформативною, здатною виховувати відповідальних, обізнаних і креативних громадян, готових до викликів сучасного світу.

Таким чином, застосування туристично-картографічних матеріалів у географічній освіті сприяє не тільки підвищенню навчальних досягнень, але й формуванню особистості із критичним мисленням та відповідально ставленням до світу довкола себе.

ВИСНОВОК

Значення туристично-картографічних матеріалів у формуванні географічних компетенцій учнів виявилось значним і багатограним, особливо у контексті сучасних освітніх вимог. Аналіз використання цих матеріалів у навчанні географії в ЗЗСО підкреслює їхню роль як мотиваційного інструменту, що сприяє поглибленому засвоєнню географічних знань через візуалізацію та практичне застосування.

Застосування туристично-картографічних матеріалів виявилось ефективним у формуванні картографічних та краєзнавчих компетенцій учнів, що відображається у здатності учнів аналізувати та інтерпретувати картографічні дані, розвиває їхні аналітичні здібності та сприяє глибшому розумінню та застосуванню географічних концепцій в реальних умовах.

Проектування та інтеграція цих матеріалів у навчальний процес, як показано на прикладах конкретних уроків, забезпечило зростання інтересу учнів до географії та сприяло формуванню стійких навчальних компетенцій, які можуть бути використані в подальшому навчанні та житті. Практичне застосування туристично-картографічних матеріалів дозволило учням не тільки краще засвоїти матеріал, але й розвинути вміння працювати з інформацією, критично мислити та робити обґрунтовані географічні висновки.

У результаті дослідження можна зробити висновок, що туристично-картографічні матеріали є ключовими у створенні інтерактивного, захоплюючого та освітньо ефективного навчального середовища. Вони не лише підвищують якість навчання географії, але й сприяють всебічному розвитку учнів, готуючи їх до реальних життєвих викликів. Таким чином, рекомендації щодо більш активного впровадження та розширення використання туристично-картографічних матеріалів у географічній освіті є цілком обґрунтованими і мають велике значення для подальшого розвитку освітніх практик.

Викладання географії через призму туристичних карт дозволяє учням візуально оцінити різноманітність ландшафтів і культур, підвищує їхню екологічну свідомість та стимулює бажання досліджувати світ.

З іншого боку, інтеграція туристично-картографічних матеріалів сприяє вдосконаленню навчального процесу через використання цифрових технологій, що особливо актуально в сучасних умовах, де цифровізація освіти відіграє ключову роль. Учні, працюючи з інтерактивними картами та географічними інформаційними системами, отримують не тільки географічні знання, але й навички роботи з сучасними технологічними інструментами.

Також, застосування туристично-картографічних матеріалів в освіті дозволяє викладачам географії більш гнучко підходити до організації навчального процесу. Можливість адаптації матеріалів до місцевих умов і специфіки шкільної програми робить їх незамінними для створення ефективного та цікавого навчального контенту.

Відповідно до проведеного дослідження, стає очевидним, що туристично-картографічні матеріали не лише сприяють розвитку критичного мислення і проблемного підходу в навчанні, але й є важливим елементом у формуванні соціально відповідальної та обізнаної особистості, здатної адаптуватися до швидкозмінного світу.

На завершення, ефективне використання туристично-картографічних матеріалів у формуванні географічних компетенцій учнів є не лише доцільним, але й необхідним кроком у розвитку сучасної освіти. Врахування цих висновків і рекомендацій може значно підвищити якість навчання географії та виховання молоді, готової до розуміння глобальних викликів і взаємодії з природним та соціокультурним середовищем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

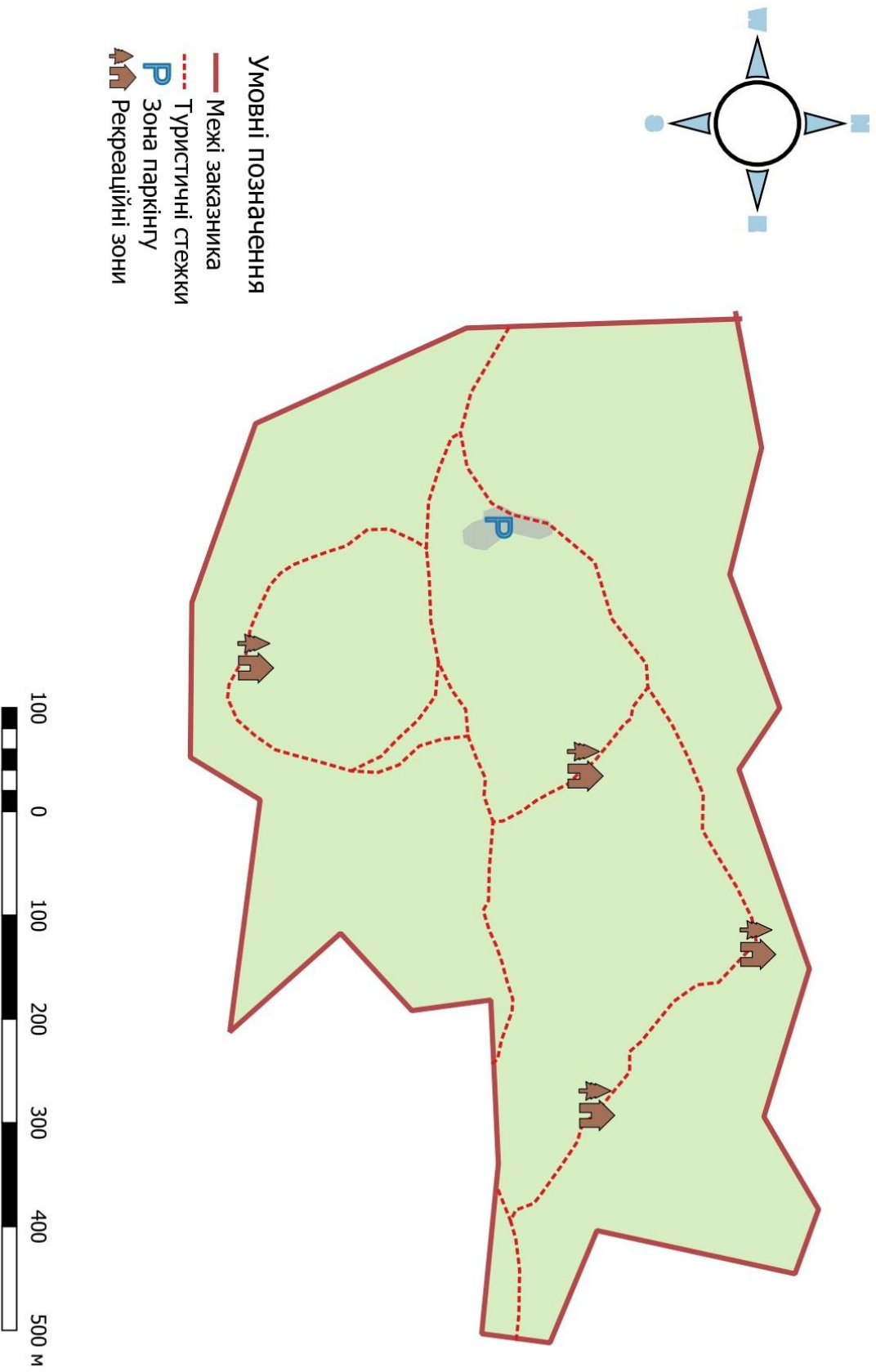
1. Божук Т. Розвиток туристичної картографії в Україні // Науковий вісник Чернівецького університету: Географія. - №527. – 2010. – с. 69-71
2. Борисенко В.А. Ефективність використання картографічних ресурсів для підвищення якості навчання географії в середніх загальноосвітніх школах // Педагогіка і психологія. – 2019. - №4. – с. 22-28
3. Будзінський П.-В. І. Яковлева В. А. Деякі аспекти використання картографічних матеріалів на уроках географії // The X International Scientific and Practical Conference» Trends and prospects for the development of modern education. - Munich, Germany, 2023. – p. 99-101
4. Вішнікіна Л. П. Компетентнісне навчання географії в основній школі / Л. П. Вішнікіна. – Полтава : ТОВ «АСМІ». – 407 с.
5. Географія: методичні рекомендації МОН України щодо організації навчального процесу в 2017/2018 навчальному році; оновлені на компетентнісній основі навчальні програми для 6-9-х класів; методичні коментарі провідних науковців щодо впровадження ідей Нової української школи. – Київ : УОВЦ «Оріон», 2017. – 88 с.
6. Гребенник І.П. Методика використання туристично-картографічних матеріалів при вивченні географії у середній школі // Інновації в навчанні. – 2018. - №6. – с. 16-22
7. Даценко Л. М. Навчальна картографія в умовах інформатизації суспільства: теорія і практика. Монографія / Л. М. Даценко. – Київ: ДНВП «Картографія», 2004. – 20 карти.
8. Демкович В. Методи й прийоми роботи з географічними картами // Географія та основи економіки в школі. – 2006. - №5. – с. 23-26
9. ДНВП «Картографія» - Офіційний сайт. URL: <https://kgf.com.ua/>
10. Кобернік С. Самостійна робота учнів з географії та проблема її вдосконалення // Географія та основи економіки в школі. – 2007. - №7 – с. 2-6

11. Ковальчук М. Я. Інноваційні підходи до використання картографічних ресурсів у навчанні географії // Новітні технології в освіті. – 2020. – №2. – с. 134-139
12. Козлова І. П. Розвиток картографічних навичок на уроках географії: методичні рекомендації // Географія та економіка в школі. – 2020. - №4. – с. 28-33
13. Лаврук М. М, Методика навчання географії: практична і самостійна робота студентів: навчально-методичний посібник. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – 136 с.
14. Лисенко В. Г. Роль інтерактивних карт у формуванні просторового мислення учнів // Географічна освіта. – 2018. – №5. – с. 28-33
15. Литвиненко О.М. Роль туристичних карт у формуванні краєзнавчих знань на уроках географії // Географія в школах України. – 2021. - №2. – с. 34-39
16. Мельник О. В. Картографія як основа туристично-краєзнавчої освіти: сучасні підходи та технології // Наукові записки університету імені Т. Шевченка. Серія: Географія. – 2019. - №2. – с. 45-50
17. Михайлюк О.Р. Прийоми та методи активізації учнівського інтересу до географії через використання туристично-картографічних матеріалів // Освітній простір. – 2017. - №5. – с. 29-35
18. Навчальний посібник з топографії 6 кл. : метод. рекомендації по використанню завдання з топографії з правильними відповідями. – Вінниця : ДНВП «Картографія», 2004. – 20 карти.
19. Петраніський О. В. Туристично-картографічні матеріали: концепції, типологія та застосування в географічній освіті // Географія та сучасність. – 2019. - №4. – с. 45-52
20. Поліщук В.С. Технології інтерактивного навчання з використанням туристичних карт та атласів у шкільній освіті // Сучасні педагогічні інновації. – 2022. - №1. – с. 50-56

- 21.Самойленко В. М, Дидактика географії / В. М. Самойленко, О. М. Топузов, Л. П. Вішнікіна, О. Ф. Надтока, І. О. Діброва. – Київ: Педагогічна думка, 2014. – 586 с.
- 22.Середнікова І.Ю. Стратегії інтеграції туристично-картографічних матеріалів у шкільну програму з географії // Новітні освітні технології. – 2020. - №3. – с. 45-51
- 23.Сидоренко В. Г. Використання цифрових картографічних ресурсів для покращення туристичної грамотності учнів // Інновації в освіті. – 2021. - №5. – с. 59-65
- 24.Скавронський П. Зміст і структура поняття «Картознавча компетенція» // Географія та основи економіки в школі. – 2009. - №6. – с. 32-37
- 25.Сосса Р. І. Картографічні твори, видані ДНВП «Картографія» (1945-2003 рр.): бібліографічний покажчик / Р. І. Сосса. – К. : ДНВП «Картографія», 2004. – 248 с.
- 26.Стецула Н., Коссак Г. Формування картографічних компетентностей учнів на уроках географії // Молодь і ринок. - №11, 2017. – с. 41-45
- 27.Топузов О. М. Загальна методика навчання географії : підручник [з грифом МОНМС України / О. М. Топузов, В. М. Самойленко, Л. П. Вішнікіна. – Київ: Картографія, 2012. – 512 с.

ДОДАТКИ

Карта геологічного заказника "Кам'яне село"



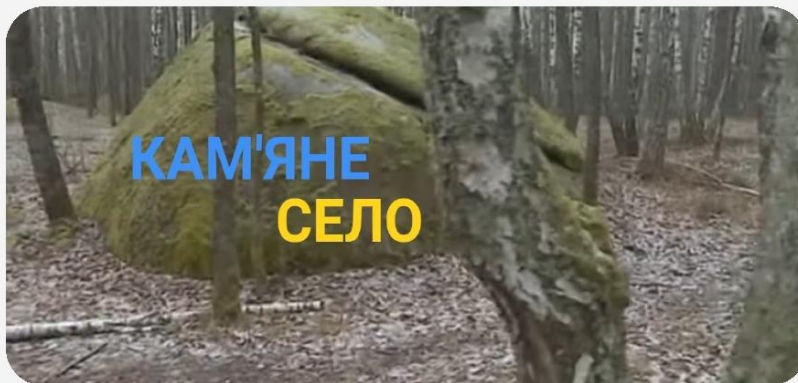
Брошура для екскурсії геологічним заказником «Кам'яне село» [виконано автором]

Кам'яне село

Ласкаво просимо до **Кам'яного Села** — одвічного свідка історії Землі, що застиг у камені. Наша брошура буде вашим провідником у вивченні таємниць, які ховають ці давні валуни.

Гіпотези виникнення

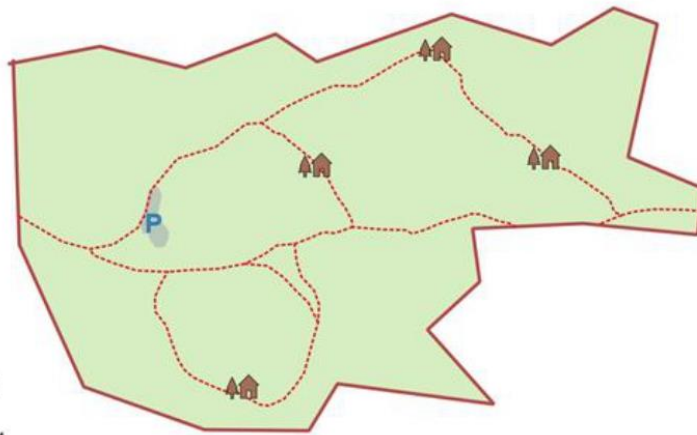
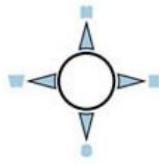
Вік цих велетнів сягає десятків тисяч років. За однією з гіпотез, валуни - **свідки льодовикової ери**, але відсутність льодовикових слідів спонукає нас шукати інші пояснення.



Інша теорія стверджує, що валуни є **частинами давніх гір**, розчленованих і відкритих льодовиками та ерозією до їх сучасного вигляду. Найбільш прийнятною є версія про **денудаційні останці**, що утворилися внаслідок тривалих геологічних процесів на Українському кристалічному щиті.



Карта геологічного заказника "Кам'яне село"



Умовні позначення
 — Межі заказника
 - - - Туристичні стежки
 P Зона паркінгу
 🏠 Рекреаційні зони

100 0 100 200 300 400 500 м

Гіпотези виникнення

Кам'яне Село оповите легендами та міфами. Назва походить від розповіді про **село, яке скам'яніло** через непривітність його мешканців до божественного візитера.



Інші перекази ведуть до **епічних битв між світлом та темрявою**, чії сліди начебто відбиті на каменях. Особливо відомий камінь зі слідами, які місцеві вважають залишеними самим Богом, відвідування якого обіцяє зцілення та здійснення мрій.

Сучасність



У сучасний час Кам'яне Село — популярний об'єкт для туристів та вчених, що прагнуть розкрити його таємниці. Збереження цього природного дива є важливим завданням. Втім, виклики сучасності, такі як нещодавнє вандалізму, коли було викрадено мох, що прикрашає валуни, нагадують нам про необхідність охорони цієї унікальної пам'ятки.

Український Стоунхендж



Захоплюючого відвідування і нехай здійсняться ваші бажання у тінях давніх валунів Кам'яного Села!

Примітки

1. Денудаційні останці: форми рельєфу, що утворилися в результаті тривалої ерозії.
2. Граніти устинівського підтипу: вид гранітів, характерний для цієї місцевості.
3. Викрадення моху: акт вандалізму, що стався у 2020 році.